

LIETAUS VAIKAI!

Lietuvos autizmo asociacijos žurnalas

2020 / NR. 5

Vasaris

EMPATIJA:
AR TIKRAI AUTISTIŠKI
ŽMONĖS JOS
NETURI?

10 MITŲ APIE
LOGOPEDŲ DARBĄ
SU AUTISTIŠKAIS
VAIKAIS

FIONA EARLEY:
„ESMINIS ASMENS
ĮGŪDIS YRA GEBĖJIMAS
KOMUNIKUOTI“

TURINYS

3

Kodėl siekiu oficialios autizmo diagnozės?

Marius de Vitte

4–5

Justinas Price'as: „Lytinis ugdymas sumažina autistiškų asmenų pažeidžiamumą“

Kristina Košel-Patil

6–8

Kovo 11-osios gimnazija: įtraukiojo ugdymo link

Laura Valionienė

9–10

Fiona Earley: „Esminis asmens įgūdis yra gebėjimas komunikuoti“

Laura Valionienė

11–13

Gyvenimo įgūdžiai: ko reikia savarankiškam gyvenimui bendruomenėje?

Laura Valionienė

14–15

Į ką svarbu atkreipti dėmesį draudžiant autistišką vaiką?

Julija Dargienė

16–17

10 mitų apie logopedų darbą su autistiškais vaikais

Jorūnė Šiaulytė

18–19

Kodėl vaikas vaikšto ant pirštų galų?

Lukas Kamarauskas

20–21

Empatija: ar tikrai autistiški žmonės jos neturi?

Laura Valionienė

22–23

Profesinis mokymas – kelias į didesnį savarankiškumą

Julija Dargienė

24–25

Manto rišamos apyrankės puošia šimtus žmonių riešų

Barbora Suisse

26

Kibernetinio saugumo srityje autizmo bruožai – ne trūkumas, o pranašumas

Barbora Suisse

Žurnalas

„Lietaus vaikai“

Vyriausioji redaktorė

Barbora Suisse

barbora.s@lietausvaikai.lt

+370 698 00803

Projekto vadovė

Kristina Košel-Patil

kristinapk@lietausvaikai.lt

+370 609 41420

Redaktorė

Sigita Bertulienė

Dizainerė

Inesa Gervė

Spaustuvė

UAB „Grafija“

Tiražas 1000 vnt.

Leidinyi platinamas nemokamai.

Elektroninė žurnalo versija skelbiama

www.lietausvaikai.lt

Žurnalą leidžia

Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“

lietaus vaikai
Lietuvos autizmo
asociacija

Žurnalą finansuoja

WesternUnion WU

Foundation

NEĮGALIŲJŲ REIKALŲ
DEPARTAMENTAS
PILNŲ SOCIALINĖS APSAUGOS
IR DARBO MINISTERIJOS

Visos teisės saugomos.

Kopijuoti ir platinti galima tik gavus raštišką redakcijos atstovo sutikimą.

Viršelio nuotraukos autorius – Artūras Ostranica
Nuotrauka iš parodos „Ypatieji kiti“
Modelis – Jonas (6 metai).

Marius de Vitte

Kodėl siekiu oficialios autizmo diagnozės?

Man dvidešimt metų, gyvenu savarankiškai, studijuoju tarptautinius santykius Koventrio universitete Jungtinėje Karalystėje. Turiu pomėgių, draugų, tikiuosi ateityje sukurti šeimą. Šiais metais išsikėliau svarbų tikslą – siekiu gauti oficialią autizmo (Aspergerio sindromo) diagnozę. Jau turiu pirmą psichologo išvadą ir planuoju šiuo keliu eiti iki galo. Paklauskite, kodėl?

Visą gyvenimą praleidau maskuodamasis, bandydamas pritapti, neišsiskirti ir supratau, kad šiandien nebėgaliau atskirti, kur baigiuosi „aš“ ir kur prasideda mano kaukė. Bijau, kad šiame procese pamečiau dalį savęs. Be to, kol neturiu diagnozės, atrodo melaginga kalbėti apie patiriamus sunkumus. Tačiau jie niekur nedingsta – tiki aplinkiniai tavimi ar ne.

Mano situacija unikali – turiu mamą, seserį ir brolių, kuriems diagnozuotas autizmas. Mūsų šeimoje autizmas yra visiškai įprastas dalykas, netgi leidžiame sau apie tai juokauti. Jis mūsų šeimą suriša, tai mūsų bendrumas, nors kiekvieno charakteris yra labai skirtingas. Ko gero, visada buvau ne toks „ateivis“, nes esu ekstravertas.

Tačiau tai nereiškia, kad neturėjau savų iššūkių. Vaikystėje sunkiai priimdavau pokyčius – gyvenant Kėdainiuose teko pakeisti tris mokyklas, o aš labai lėtai prisitaikydavau ar susidraugaudavau su kitais vaikais. Dažniausiai pasirinkdavau stebėtojo vaidmenį. Net mieliau ne pats žaisdavau lego, o žiūrėdavau, kaip kiti žaidžia. Prisimenu, auklėtoja bandydavo mane primygtinai įtraukti į vaikų žaidimus, o aš jausdavau prispaustas, priverstas. Nei man, nei kitiems vaikams tai nebuvo malonu. Draugų susiradau vėliau, kai pats užsimačiau užmegzti kontaktą, netgi išmokau paviršutiniškai bendrauti.

Mokykloje manė, kad mano silpna atmintis – vos išgirdęs viską pamiršdavau. Tačiau aš atsimečiau (ir puikiai!) tik tai, kas man įdomu, o pamokos man nebuvo įdomu. Viskas pasikeitė pradėjus mokytis istorijos ir skaitant apie istorines asmenybes. Žmogus man tapo įdomiausia objektu – politika, psichologija, istorija. Bandau suprasti tiek emocinę, tiek biologinę pusę. Galvoje kyla klausimas, „išsėk“ į „Google“ paiešką ir dingstu valandoms. Gebu prisiminti aibę faktų! Ir, jeigu tik pasitaiko proga, būtinai turiu tai visiems papasakoti – įdomu jiems ar ne. Kaip mano mažasis brolis nesustodamas kalba apie žaidimą „Minecraft“, taip aš – apie žmones. Ilgoje kelionėje automobiliu su šeima žaidžiame žaidimą: jie man užduoda klausimą apie žmogų, o aš jiems pasakoju viską, ką žinau ta tema.

Netoleruoju triukšmo, ryškių šviesų. Esu itin jautrus kvapams – pravažiavusi mašina man smirdės dar 20 minučių. Nuo stipraus kito žmogaus kūno ar kvėpalų kvapo imu žiaukčioti – o tai buvo sudėtinga paauglystės metais mokykloje, kai kas antras moksleivis „kvėpia“ per kelis metrus. Visą gyvenimą buvau

išrankus maistui. Erzina maisto kvapai, ypač keptų patiekalų, mandarinų. Man itin svarbi maisto tekstūra – negaliu pakęsti šilto ir minkšto maisto, pavyzdžiui, keptų lašinių ar grybų.

Bet turbūt didžiausias mano kitoniškumas – nemokėjimas išreikšti emocijų veido mimika. Taip pat atrodau būdamas ir linksmas, ir liūdnas. O vaikystėje dar nemokėjau intonuoti balso, todėl buvo labai sunku su manimi bendrauti. Dažniausiai galvodavo, kad aš nusiminęs. Ar pamokoje, ar prie švenčių stalo visą gyvenimą sulaukiu komentarų: „Ko tu toks nepatenkintas, piktas?“ Reikėjo išmokyti ir kitų veiduose atpažinti emocijas.

Gebėjimą žiūrėti į akis metams bėgant įveikiau – bet tik su vyresniais asmenimis. Su vaikais iki šiol man sunku palaikyti akių kontaktą, nes neturiu praktikos. Bet, jei reikia apsimesti, žiūriu žmogui tiesiog į kaktą, ir jam atrodo, kad žiūriu į akis. Suprantu, kad šitas gebėjimas svarbus norint sėkmingai bendrauti. Lengviausia prisitaikyti kopijuojant. Bendraudamas su žmogumi labai greitai perimu jo elgseną, manieras.

Mano autistiškos sesės mano, kad jeigu nusiimty kaukę, jų neurotipiniai žmonės nepriimtų, nesuprastų. O aš tikiu, kad gyvenime atsiras žmonių, kurie pamėgs tave tokį, koks esi. Reikia būti atviram ir didžiuliu, kas esi, nes tu toks tiesiog... gimei. Gal dalis žmonių nuo tiesos nusigręš, gal tyčiosis, bet privalės priimti tave tokį, koks esi.

Jaunesniems autistiškiems žmonėms linkiu drąsos gyventi be kaukės. Kad ir kaip sunku, bet reikia išmokyti mylėti save. Reikia pradėti savęs pažinimo ir gerbimo procesą. Kai maskuojiesi, dedai visas pastangas, kad įtiktum žmonėms, daraisi pažeidžiamas. Jeigu nuolatos slėpsiesi po kaukę, perdegsi ir pamesi save procese. Nuolatinis gyvenimas lyg scenoje gali privesti net prie savižudybės.

O tėvams patariu su vaiku atvirai kalbėti apie autizmą. Kada? Manau, kai tik vaikas pradeda tokius dalykus girdėti ir suvokti – gal 9 ar 10 metų. Nedelskite iki paauglystės, nes tas laikotarpis ir taip kupinas sunkumų, pokyčių – jeigu dar užkrausite tokią sunkią informaciją, gali tiesiog įvykti emocinis sprogdymas, informacijos atmetimas ir savęs neigimas. Tik tėvai savo elgesiu ir teisingomis reakcijomis gali padėti vaikui oriai priimti autistišką save, nesuvokti to kaip šeimą ištikusios nelaimės.

Neleiskite, kad vaiko diagnozė taptų hiperglobos priežastimi. Jis turi patirti sunkumų. Svarbu vaiką pratinti prie pokyčių, ugdyti jo gebėjimą prisitaikyti prie situacijų. Nespauskite, bet sudarykite sąlygas bent mažu žingsniu peržengti komforto zonos ribas – tai gali būti naujas būrelis, kelionė arėjimas į svečius. Taip geriausiai ugdomas charakteris. Tai man padėjo pažinti save. Tik kritinėje situacijoje pažįstu tikrąjį save, be kaukės.

Ir autistiškiems asmenims, ir jų šeimoms linkiu atvirų pažiūrų – į tikruosius save, su diagnoze ar be.

Justinas Price'as: „Lytinis ugdymas sumažina autistiškų asmenų pažeidžiamumą“

Kristina Košel-Patil

Justinas Price'as jau 27 metus dirba specialiojo ugdymo srityje Jungtinėje Karalystėje. Beveik dešimt metų jis yra „Freemantles School in Working“ mokyklos direktorius. Tai didžiulė

ugdymo įstaiga, skirta vaikams ir jaunuoliams, turintiems autizmo spektro sutrikimų. Justinas yra akredituotas Carol Gray „Socialinių istorijų“ (angl. *Social Stories™*) metodo mokytojas. Jo vadovaujamos mokyklos kolektyvas siekia kuo efektyviai užtikrinti visus emocinės gerovės bendruomenėje aspektus, efektyviai mokyti socialinio supratingumo tiek savo moksleivius, tiek ir įprastą mokyklą lankančius vaikus. Lytinis ugdymas – svarbi šio proceso dalis.

Esate autistiškų asmenų mokyklos direktorius. Kuo ji ypatinga?

Šiuo metu čia mokosi 194 vaikai nuo 4 iki 19 metų, tačiau mokinių skaičius nuolat auga. Valdžia siekia išplėsti mokyklą – turėsime 240–270 mokinių. Šiuo metu mokykloje dirba apie 170 specialistų. Turime ir 12 mikroautobusų, su kuriais reguliariai vykstame mokytis gyvenimo bendruomenėje, nes mums labai svarbu būti jos dalimi.

Mokykloje turime atskirą korpusą aukšto intelekto autistiškiems vaikams, tačiau nuo kito rugsėjo jis bus perkeltas į bendrojo ugdymo mokyklą. Taip pat teikiame paslaugas kitoms ugdymo įstaigoms – daugiau nei 100 mokinių, turinčių autizmo spektro ir kitų elgesio ar bendravimo sutrikimų, kurie mokosi mūsų rajono bendrojo ugdymo mokyklose. Joms tereikia užpildyti formą – ir mūsų komanda, kurią sudaro trys mokytojai ir du padėjėjai, atvažiuoja, bendrauja su klasės mokytojais, tėvais, stebi vaiką per pamokas. Galiausiai pateikiame ataskaitą apie tai, ką pastebėjome, įvertiname mokyklos jau taikomas strategijas, siūlome naujų. Jei mūsų komandai atrodo, kad mokyklai reikalinga papildoma pagalba, vienas iš komandos narių padėjėjų ir toliau lankosi toje ugdymo įstaigoje, nuveža jiems pagalbinių priemonių ir vaizdinės medžiagos, kad mokykla galėtų įgyvendinti mūsų siūlymus. Teikiame ir skubiąją pagalbą, kai vaikui gresia būti pašalintam iš bendrojo ugdymo mokyklos.

Pagrindinis mūsų išorės paslaugų komandos tikslas – padėti vaikui, kad jis galėtų tęsti mokslus.

Pernai mums teko didelė garbė, kad sutikote Lietuvoje surengti du seminarus apie autistiškų vaikų lytinį ugdymą. Juose dalyvavo daugiau nei 150 dalyvių. Kodėl lytinis ugdymas toks svarbus vaikams, turintiems autizmą?

Manau, jis iš tiesų svarbus visiems į šį spektrą patenkančioms vaikams, tačiau lytinio ugdymo pobūdis gali labai skirtis. Pavyzdžiui, jei autizmo atvejis sudėtingas arba jei vaikas užsidaręs savo pasaulyje, siekiame jam atskleisti skirtumus tarp privačios ir viešos erdvės, parodyti, kur yra riba, kuo geriau paaiškinti apie masturbaciją, kad jis galėtų pats vienas gyventi lytinį gyvenimą. Na, o kiti jaunuoliai galbūt nori užmegzti romantiškus santykius. Mes puikiai suprantame, kaip autistiškiems vaikams sunku susidraugauti, o romantiški santykiai – itin didelių socialinių įgūdžių reikalaujantis bendravimas. Norint užmegzti ir palaikyti santykius reikia socialiai adaptuotis ir nuolat stebėti, kas aplink vyksta; tai reiškia, kad vaikams turėsime suteikti daugybę informacijos, kad jų romantiška draugystė būtų sėkminga. Jei vaikų ir jaunuolių nemokysime visų dalykų, susijusių su lytiniu ugdymu, jie taps labai pažeidžiami. Dažnai jiems sunku suvokti ir socialinį pasaulį, tad jie tampa itin pažeidžiami, ir kiti žmonės gali tuo pasinaudoti.

Kokias strategijas taikote? Ko reikia, kad jos būtų efektyvios?

Taikome tokias pat strategijas kaip ir per kitas veiklas: TEACCH, vaizdinę medžiagą, socialines istorijas (angl. *Social Stories™*). Jos padeda mokiniams suprasti, kaip reikia elgtis įvairių situacijų metu. Taip pat galima naudoti tokias priemones kaip PECS (bazinio lygmens) kai kuriems vaikams, turintiems sudėtingiausių poreikių (galima rasti „Pyramid Educational Consultants“ interneto svetainėje).

Ar į lytinio ugdymo procesą įtraukiate ir tėvus?

Taip, manau, tai labai svarbu. Tėvai turi žinoti, ko mes mokome, tas pačias taisykles taikyti namuose. Kai kurie dalykai tėvams išties nėra lengvi, pavyzdžiui, jiems gali prireikti su vaiku apie seksą kalbėti šiek tiek atviriau, nei galbūt kalbėtų su neurotipiniu vaiku. Autistiškiems vaikams dažnai tenka išsamiai aiškinti dalykus, kurie, atrodytų, turėtų būti savaime suprantami arba natūraliai perimami iš bendraamžių. Taip pat sprendimai gali pareikalauti be galo atviro ir nestandartinio požiūrio, pavyzdžiui, gal teks nupirkti dukrai vibratorių, jei tuo metu tai bus tinkamiausias sprendimas.

Kai kalbėjomės apie Lietuvoje rengiamų seminarų temas, Jūs paminėjote, kad kalbėsime ir apie socialinį kontekstą bei jo vaidmenį ugdant lytiškumą. Kas yra socialinis kontekstas? Kodėl mums taip svarbu jį išsivystinti?

Socialinis kontekstas yra tai, apie ką neurotipiniai asmenys net nesusimąsto. Vos įėję į kambarį ar į bet kokią kitą erdvę mes aiškiai suprantame, kokia ten situacija, akimirksniu susigaudome tarp visų socialinių užuominų ir žinome, kaip reaguoti. Kaip mums tai pavyksta? Mes įsitraukiame į tam tikrą situaciją, matome, kas vyksta, labai greitai pasqmoningai nutuokiame, ką anksčiau darėme panašioje situacijoje, kas buvo efektyvu ir kaip tą patirtį galime pritaikyti prie esamos padėties. Taigi taikome atminties atkūrimo strategiją ir sprendimus, kurie buvo sėkmingi panašioje situacijoje anksčiau. Žinoma, juos šiek tiek pakeičiame, nes suvokiame, kad reikia atsižvelgti į esamas aplinkybes. O viena iš problemų, su kuria susiduria autistiški asmenys, yra ta, kad jie šio instinktyvaus gebėjimo neturi. Jiems reikia pagalbos, kad viso to išmokyti. Pamenu, mano mokiny vieną dieną su kažkuriuo mokyklos darbuotoju pasisveikino: „Labas rytas, šiandien puikus oras, ar ne?“ Tą dieną oras išties buvo puikus, ir darbuotojas labai teigiamai reagavo į tokį jo pasisveikinimą, net užsiminė, kad taip sveikintis yra gražu. Nuo to laiko vaikas ir toliau šitaip kasdien sveikindavosi su visais žmonėmis tol, kol mokėsi mokykloje – nesvarbu, kad už lango pildavo lietus.

Jei suklystate bendraudami su draugais ar būdami viešumoje, iš esmės tos klaidos nėra kažkas baisaus, galite jas apmąstyti ir gyventi toliau. Tačiau jei suklystate bandydami nuskaityti socialines užuominas intymių santykių metu, rizika daug didesnė. Kiti asmenys gali iškviesti policiją, nes tiesiog neteisingai supratote siunčiamus signalus. Jaunuoliams labai svarbu gerai suprasti, kas yra socialinis kontekstas ir kaip visuomenė apskritai veikia. Mes mokome, kaip reikia draugauti, kas vyksta draugaujant, kaip reikia dalintis, tinkamo elgesio visuomenėje, kad vaikai jaustųsi užtikrintai, kai jau pradėsime kalbėtis apie santykius.

Rekomenduoju perskaityti Peterio Vermeuleno knygą „Autizmas, kaip konteksto nematymas“ (angl. *Autism as Context Blindness*) – ji tikrai padės suprasti, kaip pasaulis atrodo iš autistiško žmogaus perspektyvos, kodėl jiems sunku suvokti tai, kas aplink juos vyksta, ir kaip mes galime jiems padėti suvokti situacijos kontekstą bei tinkamai taikyti buvusią patirtį esamoje situacijoje.

Per seminarą kalbėjote apie ribų svarbą ir kaip jos kinta vaikui augant. Kodėl ribos tokios svarbios?

Kai autizmo sutrikimą turintys vaikai pripranta prie tam tikros rutinos, vėliau jiems labai sunku nuo jos atprasti. Kuo ilgiau trunka įprotis, tuo sunkiau jo atsikratyti. Tad jei vaikas, tarkim, nuolat ateina pas tėvus į lovą ir miega ten visą naktį, mes paprastai siūlome atsisakyti šio įpročio vos jis pradeda lankyti mūsų mokyklą, kad neatsitiktų taip, kad jis vis dar miegos tėvų lovoje būdamas devyniolikos. Mūsų bendruomenėje tai gana dažnai pasitaiko.

Dar vienas gana dažnas pavyzdys, kad po pamokų namo grįžę vaikai vos peržengę slenkstį nusimeta drabužius ir vaikšto

nuogi. Kai vaikui ketveri ar penkeri – dar nieko tokio, tačiau jei taip elgiasi ir būdamas penkiolikos, o jo brolis ar sesuo nori pasikviesti draugų, situacija tampa ne iš lengvųjų. O kaip jaustųsi siuntinį į namus pristatęs kurjeris? Tikriausiai mažų mažiausiai šokiruotas. Tad turime kalbėtis apie ribas: jei tau reikia būti nuogam, gali būti be drabužių savo kambaryje, tačiau iš jo išeiti privalai tik apsirengęs.

Jei pastebime tam tikrą elgesį, kai vaikui yra ketveri ar penkeri, turime iškart susimąstyti, ar toks elgesys bus deramas, kai jam sueis penkiolika. Jei ne, ribas reikia nubrėžti iškart.

Seminare pabrėžėte, kad labai svarbu ugdyti Aspergerio sindromą turinčių mergaičių socialinį suvokimą. Kodėl?

Manau, tai ypač svarbu. Dažnai pastebime, kad autistiškos mergaitės nori daugiau bendrauti, draugauti, nori žinoti, kaip vystomi santykiai. Taip pat dažnai jos mokykloje turi ypatingą draugą ar draugę. Kol šis ar ši nori draugauti, viskas gerai. Tačiau jei draugas nori nutraukti draugystę, Aspergerio sindromą turinčioms mergaitėms tampa labai nelengva. Jos negali suprasti, kaip reikia draugauti. Tuomet neretai susimąsto, kad jos nori bendravimo, bet nepritampa prie kitų vaikų ir nežino, kaip tai padaryti. Jei tokioms mergaitėms laiku nesuteiksime pagalbos, jos pradės augti, bręsti, taps fiziškai patrauklios berniukams. Tačiau išliks pažeidžiamos, ir vaikinai galės jomis pasinaudoti. Jiems tiesiog užteks ištarti: „Aš tave myliu, todėl darysime taip ir taip.“ Kadangi šios mergaitės beviliškai siekia draugauti, jos sutiks su viskuo. Todėl jos yra itin pažeidžiamos. Gavęs, ko siekė, vaikas gali paprotinti savo draugus, kad šiai merginai užtenka pasakyti „aš tave myliu“ ir ji atsiduos. Tai kelias į seksualinį išnaudojimą.

Seminaro metu minėjote, kad jūsų mokykloje su vaikais atvirai kalbama apie jų diagnozę. Kodėl?

Sprendimą atvirai kalbėti su vaikais apie jų diagnozę priėmėme po to, kai vienas iš mūsų pradinukų, jau mokančių skaityti, vieną rytą atbėgo į mūsų žaidimų aikštelę ir visiems ten esantiems vaikams pasakė: „Žinote ką, mes visi esame autistai, nes „Freemantles“ yra autistų mokykla – taip parašyta internete.“ Mes dėl to susirūpinome, nes didelė vaikų grupė savo diagnozę išgirdo ne iš mokytojų ar tėvų, o iš bendraamžio. Tad nusprendėme kalbėti su vaikais apie jų autizmą nuo pat pirmųjų dienų mokykloje. Mes tiesiog užsimename, kad jie turi autizmą, jei vaikai turi kalbinių įgūdžių ir geba suprasti šiuos dalykus. Tiesiog paminime šį žodį ir nieko per daug neaiškiname. Vaikai jį išgirsta ir pradeda po truputį jį apdoroti savo galvose. Kai jau būna pasirengę, gali paprašyti daugiau apie tai papasakoti. Nėra taip, kad mes užbėgame už akių ir apie autizmą šnekame, kol dar jie nėra pasirengę to suprasti. Tačiau kai tik jie yra pasiruošę kalbėtis, mes manome, kad jie apie autizmą turi žinoti. Na, juk ir aklam vaikui pasakytume, kad jis aklas. Turime apie autizmą teigiamai kalbėti, rodyti konkrečius garsių autistiškų žmonių pavyzdžius, tarkim, išradėjų, be kurių išradimų neįsivaizduojame gyvenimo. Vaikai turi girdėti gerus dalykus apie savo kitoniškumą.

Kovo 11-osios gimnazija: įtraukiojo ugdymo link

Laura Valionienė

Daugiau nei 10 proc. mūsų šalies mokinių turi specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų ir jų poreikiai yra skirtingi. Lietuvos įstatymuose įtvirtinta, kad mokyklos privalo užtikrinti vaiko mokymą bendrojo ugdymo klasėje, jei jis mokosi pagal pritaikytą programą. Spartėjant integracijos procesams, dauguma ugdymo įstaigų išgyvena pereinamąjį laikotarpį. Tai didelis iššūkis tiek mokyklų vadovams, pedagogams, tiek mokinių ir jų tėvų bendruomenėms.

Kovo 11-osios gimnazija išsiskiria ilgamete patirtimi integruojant specialiųjų mokymosi poreikių dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turinčius vaikus į bendrojo ugdymo programas. Tai įvertinusi Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija 2019 m. priėmė sprendimą Kauno Kovo 11-osios gimnazijai suteikti UNESCO asocijuotosios mokyklos vardą. UNESCO ASP tinklas jungia apie 10 tūkst. mokyklų iš viso pasaulio, 17 iš jų yra Lietuvoje.

Apie gimnazijos nueitą kelią, teigiamas patirtis ir iššūkius atvirai kalbamės su Kovo 11-osios gimnazijos direktoriumi **Stanislovu Milašiumi**, direktoriaus pavaduotojomis ugdymui **Laima Lukšiene** ir **Rima Narušiene**.

Ketvirtadalis mokinių turi specialiųjų ugdymosi poreikių

Kauno Kovo 11-osios gimnazijoje mokosi 547 moksleiviai, iš jų – 156 mokiniai dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turi specialiųjų ugdymosi poreikių, net pusė jų mokosi bendrojo ugdymo klasėse (55 moksleiviai, turintys nedidelius ir vidutinius ugdymosi poreikius, 24 moksleiviai, turintys didelius ugdymosi poreikius). Gimnazijoje suformuotos 32 klasės. Iš jų – 22 bendrojo ugdymo klasės ir 10 specialiųjų klasių, kuriose mokosi 77 moksleiviai, turintys didelius ugdymosi poreikius (4 klasės skirtos moksleiviams, turintiems kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, 5 klasės skirtos moksleiviams, turintiems intelekto sutrikimų, ir viena socialinių įgūdžių ugdymo klasė).

Mokykloje dirba 73 mokytojai ir pagalbos specialistai. Gimnazijos direktorius pasidžiaugė, kad Kauno miesto

savivaldybė 2019 m. finansavo 107 akademinį valandų kursų. Juose dalyvavusios 6 mokytojų padėjėjos gavo reikalingų įgūdžių.

Gimnazija siekia įtraukiojo ugdymo, t. y. stengiasi atsižvelgti į kiekvieno mokinio galimybes ir poreikius, prie jų prisitaikyti. „UNESCO asocijuotosios mokyklos vardas – labai svarbus gimnazijos kultūros ir mūsų pastangų įvertinimas bei didelė atsakomybė. Negalime tvirtinti, kad jau esame įgyvendinę įtraukiojo ugdymą. Šioje srityje esame pažengę, tačiau vis dar to mokomės“, – sako S. Milašius.

Įtraukiojo ugdymo kelio pradžia

Kovo 11-osios gimnazija jau buvo pradėjusi žengti pirmuosius žingsnius integruojant specialiųjų poreikių turinčius mokinius, kai prieš 15 metų kiek netikėtai vykdant mokyklų tinklo pertvarką prie šios mokyklos buvo prijungta specialiosios mokyklos funkcijas atliekanti „Šaltinio“ pagrindinė mokykla. Taip staiga mokykloje atsirado kelios klasės, kuriose mokėsi didelių ir labai didelių ugdymosi poreikių turintys vaikai. „Mums trūko patirties. Mokėmės iš kitų Lietuvos mokyklų, ugdančių specialiųjų poreikių turinčius mokinius, žiūrėjome, kaip jie organizuoja ugdymo procesą, kaip sprendžia įvairius iššūkius. Galiausiai vis dėlto pasukome kitu keliu – ėmėme kurti kitokį ugdymo modelį“, – prisimena S. Milašius.

Ko reikia sėkmingai integracijai į bendrojo ugdymo mokyklą? „Viskas prasideda nuo mokyklos vadovo ir jo požiūrio į specialiųjų poreikių turinčius vaikus“, – atkreipia dėmesį L. Lukšienė. Kovo 11-osios gimnazijos direktorius S. Milašius mano, kad vaikai, turintys specialiųjų poreikių, yra mūsų visuomenės dalis ir turi teisę mokytis šioje mokykloje kaip ir visi kiti vaikai: „Reikia siekti užtikrinti visų vaikų gerovę. Taip pat supratimo, kad tą gerovę vaikams kuria mokytojas. O tai labai sunkus darbas. Kaip vadovas turiu ieškoti būdų, kaip užtikrinti gerą mokytojų savijautą ir norą padėti mokiniams. Svarbi ir materialinė bazė.“

Kovo 11-osios gimnazijos ugdymo aplinkos modelis

Gimnazijoje įgyvendinami įvairūs ugdymo aplinkos modeliai, teigiamai veikiantys mokinio savivertę ir didinantys ugdymosi potencialą. Jie akcentuoja mokinio, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų, ugdymosi vietą

gimnazijoje:

- specialiųjų ugdymosi poreikių turintis moksleivis mokosi visą mokymosi laiką bendrojo ugdymo klasėje;
- specialiųjų ugdymosi poreikių turintis moksleivis mokosi visą mokymosi laiką specialiojoje klasėje;
- specialiųjų ugdymosi poreikių turintis moksleivis mokosi dalį mokymosi laiko bendrojo ugdymo klasėje ir dalį specialiojoje klasėje ar grupėje.

„Žodis „klasė“ mūsų mokykloje yra labai santykinis. Kiekvieno mokinio galimybės skiriasi, o toks modelis, kai specialiųjų poreikių turintis moksleivis dalį laiko mokosi bendrojo ugdymo klasėje ir dalį specialiojoje klasėje ar grupėje, leidžia prisitaikyti prie individualių mokinio galimybių“, – apie ugdymo modelį pasakoja S. Milašius.

Svarbu ne tik pamokos

Gimnazija įgyvendino projektą „Mokymosi pagalbos mokiniui ir šeimai modelio, grįsto įtraukiojo ugdymo nuostatomis, sukūrimas ir įdiegimas“, finansuojamą iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų. Kuriant metodiką dalyvo gimnazijos specialistai, konsultuojami mokslinio konsultanto VDU prof. dr. J. Ruškaus. Projekto tikslas – sukurti ir veiklą tobulinančiose keturiose Lietuvos mokyklose (Radviliškio rajono Šeduvos gimnazijoje, Vilkaviškio „Ąžuolo“ ir Kėdainių J. Paukštelio progimnazijose) diegti mokymosi pagalbos mokiniui ir šeimai modelį, pagrįstą įtraukiojo ugdymo nuostatomis. „Šis projektas padėjo peržiūrėti mūsų gimnazijos vidinius procesus ir gimnazijos patirtimi dalytis su kitomis šalies mokyklomis“, – pasakoja L. Lukšienė.

Vyresnieji gimnazijos mokiniai kuria socialinį verslą – mokinių mokomąją bendrovę (MMB). Į šią veiklą įsitraukė ir mokiniai, kurie mokosi gimnazijos socialinių įgūdžių klasėje. Iš pradžių jie kūrė atvirukus, įvairius keramikos gaminius, papuošalus, aksesuarus ir juos pardavinėjo mugėse, dalyvavo respublikiniuose bei regioniniuose konkursuose. Vėliau MMB ėmė siekti dar ambicingesnio tikslo – padėti negalią turintiems vaikams socializuotis visuomenėje. MMB nariai pastatė spektaklius, kuriuose vaidino ir neįgalūs vaikai. Spektakliai sulaukė didelio dėmesio ir palankių žiūrovų vertinimų. Gimnazijos veiklos įgyvendinamos formuojant iš principo naują, socialinę ir kultūrinę prasmę įvairių mokyklą, kurios tikslas – visavertis mokinių dalyvavimas ugdymo procese, atsižvelgiant į jų pačių poreikius ir galimybes, o ne bendrus standartus.

Papildomi įrankiai darbui su specialiųjų ugdymo poreikių mokiniais

„Mokykloje siekiama, kad mokytojai norėtų tobulėti, mokytųsi, ieškotų galimybių, kaip efektyviau padėti ugdomiems vaikams. Jiems suteikiama gana daug laisvės veikti. Kartais tam reikia papildomų įrankių, specialių patalpų. Taip atsirado mūsų mažoji sporto salė, kurioje mūsų pedagogė, turinti ir ergoterapeutės išsilavinimą, veda gydomąją kūno kultūrą“, – sako S. Milašius. Intelkto sutrikimą turinčių mokinių klasėse mokosi mažiau mokinių, tad suolai išdėstomi pagal poreikį.

Mokykla įrengė pojūčių kambarį. „Pradėję naudoti pojūčių kambarį pastebėjome, kad kai kurie vaikai daug geriau susikaupia, pagerėjo jų rezultatai. Kiti daug geriau išlaiko emocinę pusiausvyrą“, – naudą apibendrina R. Narušienė. Mokykloje labai pasiteisino ir kaniterapija. „Viskas prasidėjo nuo mankštos su šunimi. Dabar turime „skaitymo šuniui“ veiklą. Nuostabu stebėti, kiek šie keturkojai vaikams suteikia motyvacijos, kaip jie įveikia iššūkius, kurie anksčiau atrodė neįveikiami“, – džiaugiasi R. Narušienė.

Pasipriešinimas integracijai

Lietuvos mokyklose integruojant autizmo spektro sutrikimą ir kitų specialiųjų poreikių turinčius vaikus į bendrojo ugdymo klases susiduriama su bendruomenės pasipriešinimu. Deja, mokyklos kartais netgi pasinaudoja Švietimo įstatymo 29 straipsnio 10 punktu (*Mokykla, dėl objektyvių priežasčių negalinti užtikrinti mokiniui, kuris mokosi pagal privalomojo švietimo programas, psichologinės, specialiosios pedagoginės, specialiosios ar socialinės pedagoginės pagalbos, suderinusi su jo tėvais (globėjais, rūpintojais), pedagogine psichologine bei vaiko teisių apsaugos tarnyba, siūlo jam mokytis kitoje mokykloje*) atsisako priimti specialiųjų poreikių turintį mokinį, o jo tėvai priversti ieškoti kitos mokyklos.

Prie Kovo 11-osios gimnazijos prijungus specialiojo ugdymo klases, mokyklą paliko 104 mokiniai. Šių vaikų tėvai nenorėjo, jog jų vaikai mokytųsi kartu su specialiųjų poreikių vaikais. „Visuomenėje yra žmonių, kurie ne itin palankiai žiūri į negalią turinčius vaikus. Mokytojai taip pat yra tos visuomenės dalis. Turime suprasti, kad ne kiekvienas mokytojas pasirėngęs dirbti su specialiųjų poreikių turinčiu mokiniu. Jei manysime, kad pedagogas tiesiog privalo, bus tik blogiau. Tuomet ir įtraukusis ugdymas bus nesėkmingas“, – patirtimi dalijasi S. Milašius. Nepaisant ilgametės patirties, ateinantys nauji vaikai atneša naujų iššūkių, kuriems atliepti reikia ieškoti naujų sprendimų. „Labai trūksta bendradarbiavimo su kitomis įstaigomis. Kartais iš kitų institucijų sulaukiame komentarų, kad konkrečiam vaikui reikėtų kitokio ugdymo ir pagalbos. Sulaukiame kritikos, tačiau nėra konstruktyvaus bendradarbiavimo ieškant sprendimų, kaip pagal aplinkybes užtikrinti geriausią sąlygą konkrečiam vaikui. Mes atviri pagalbai, tačiau trūksta norinčiųjų bendradarbiauti“, – apie iššūkius kalba S. Milašius.

Spaudimas priimti kuo daugiau specialiųjų poreikių vaikų

Mokykla turi gimnazijos statusą, todėl tikimasi gerų akademinių rezultatų – juk mokyklos reitinguojamos pagal pasiektus rezultatus, o jie tampa žemesni dėl mokinių su specialiaisiais poreikiais. Dėl gimnazijoje įgyvendinamo įtraukiojo ugdymo modelio ją renkasi mokiniai, turintys didelius ir labai didelius ugdymosi poreikius. „Mums kartais siūloma, kad specialiųjų poreikių mokiniai nelaikytų testų – taip pagerėtų mokyklos rezultatai. Tačiau, mūsų nuomone, šie testai taip pat yra ugdymo dalis. Neišskiriame specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių iš bendrojo ugdymo klasės“, – sako S. Milašius.

Mokyklos administracija, priimdama vis daugiau specialiųjų poreikių mokinių, baiminasi, kad bendrojo ugdymo mokykla, sudariusi sąlygas mokytis specialiųjų poreikių vaikams, netaptų specialiąja mokykla. „Mūsų gimnazija yra bendrojo ugdymo mokykla. Todėl vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, neturėtų būti daugiau nei 17–18 proc. Šiuo metu jų mokosi apie 22 proc. Mes negalime iškreipti šio procento, nes taptume specialiąja mokykla – ugdymo modelis nebegalėtų būti toks, koks yra dabar. Šiuo metu esame priėmę maksimalų specialiųjų poreikių mokinių skaičių. Dažnai sunkiau ne organizuoti ir įgyvendinti ugdymo procesą, o atsakyti priimti naujų mokinių. Norisi padėti visiems besikreipiantiems, tačiau negalime“, – apgailestauja direktorius S. Milašius.

Akistata su autistiškų vaikų ugdymo ypatumais

Kaip rodo Lietuvos ir užsienio šalių mokyklų patirtis, dalis autizmo spektro sutrikimų (ASS) turinčių mokinių pritampa bendrojo ugdymo klasėse netgi be specialistų pagalbos, tačiau daugelis vis dėlto sunkiai adaptuojasi. Dėl to kyla sunkumų ir pačiam vaikui, ir aplinkiniams.

„Mūsų mokykla turi nemažai sėkmingų pavyzdžių, kai pavyko padėti autizmo spektro sutrikimą turintiems mokiniams įveikti jų socialinius ir ugdymosi iššūkius. Tačiau būna ir atvejų, kai net po ilgų ieškojimų nerandame būdo, kaip padėti mokiniui. Mums svarbus kiekvienas mokinytis ir jo gerovė. Turime užtikrinti kitų

mokinių saugumą, emocinę gerovę ir mokymosi sąlygas“, – teigia L. Lukšienė.

Autizmo spektro sutrikimą turintys mokiniai yra labai skirtingi – nuo specialiųjų ugdymosi poreikių dėl intelekto sutrikimo iki specialiųjų ugdymosi poreikių dėl ypatingų gabumų. Labiausiai ASS turintys mokiniai išsiskiria specialiaisiais poreikiais, kylančiais dėl pakitusios sensorikos, sutrikusios socialinės komunikacijos bei dažnai pasireiškiančio nerimo, kuris gali lemti elgesio ir emocijų sutrikimus. „Daugumai autizmo spektro sutrikimą turinčių asmenų reikalinga šiek tiek kitokia aplinka. Jie geriau jaučiasi mažesnėse klasėse, kur mažiau triukšmo. Deja, neturime galimybės įrengti papildomų patalpų, kur galėtume ugdyti ASS turinčius vaikus. Dėl patalpų trūkumo netgi neturime galimybės įrengti nusiraminto kambario, kur mokytojo padėjėjas galėtų išsivesti sensorinę perkrovą patiriantį mokinį“, – iššūkiais dalijasi L. Lukšienė.

Gimnazijos direktoriaus S. Milašiaus teigimu, būtų galima išvengti bent dalies nesėkmingų integracijos atvejų, jei būtų glaudesnis bendradarbiavimas tarp ikimokyklinio, priešmokyklinio ugdymo įstaigų ir mokyklų. „Deja, tėvai ne visada adekvačiai vertina vaiko galimybes integruotis į bendrojo ugdymo klasę. Priimdami vaiką mes jo nepažįstame, negauname visos informacijos, todėl tenka ieškoti sprendimų bandymų ir klaidų keliu. Jei darželis su mumis bendradarbiautų ir suteiktų informacijos apie specifinius vaiko ugdymosi poreikius, sėkmingas iššūkių sprendimo strategijas, mes ne tik sutaupytume laiko, bet ir pagerintume adaptaciją“, – teigia S. Milašius.

Nesėkminga integracija į bendrojo ugdymo mokyklą – taip pat atskirtis

Vis pasigirsta kalbų, kad specialiosiose mokyklose neįgalieji patiria atskirtį. Tačiau nepakankamas pagalbos specialistų finansavimas, priverstinė integracija į bendrojo ugdymo mokyklas ir visuomenės pasipriešinimas sukelia iššūkių, kurių neįveikus labiausiai nukentčia negalią turintys vaikai.

„Žinoma, būtų geriausia, kad visos mokyklos turėtų specialiųjų klasių, visur dirbtų motyvuoti specialistai, jų būtų pakankamai ir vyktų įtraukusis ugdymas bendrojo ugdymo klasėse. Tačiau realybėje to dar nėra, o vaikai į mokyklas ateina jau šiandien. Iš praktikos galime pasakyti, kad specialioji mokykla yra mažesnė atskirtis nei nesėkminga integracija į bendrojo ugdymo mokyklą. Jei specialiojoje mokykloje yra normalūs mokinių santykiai, jei jie dalyvauja veiklose su bendrojo ugdymo mokyklos mokiniais, kaip mes bendradarbiavome su Apuolės specialiąja mokykla, tai daug geriau nei priklausymas bendrojo ugdymo mokyklai, kurioje vaikas patiria atskirtį. Negalima tiesiog atvesti specialiųjų poreikių turintį mokinį į bendrojo ugdymo įstaigą ir palikti savieigai. Deja, tai gana dažnai nutinka“, – apgailestauja L. Lukšienė.

„Specialiosios mokyklos yra reikalingos. Mes autizmo spektro sutrikimą turintiems vaikams negalime suteikti tokių gerų sąlygų, kaip, tarkim, Prano Daunio ugdymo centras. Tokioje mokykloje yra mažesnės klasės, sensoriškai pritaikyta aplinka, labiau užtikrinami autizmą turinčio vaiko poreikiai, specialistai geriau susipažinę su ugdymo ypatumais, turi daugiau specifinės patirties. Mes stengiamės, bet negalime būti profesionalai visose srityse“, – tvirtina S. Milašius.

Fiona Earley: „Esminis asmens įgūdis yra gebėjimas komunikuoti“

Laura Valionienė

Fiona Earley – autizmo specialistė iš Airijos, sukaupusi didelę patirtį pagalbos autizmo spektro sutrikimų (ASS) turintiems žmonėms srityje. Per pastaruosius 20 metų ji dirbo su ASS turinčiais asmenimis ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, mokykloje, laikiną atokvėpį teikiančiose ir globos įstaigose. Ji padėjo sukurti metodiką, pagal kurią atsižvelgiama į suaugusio ASS turinčio asmens ypatumus, padedama ugdyti akademinius ir gyvenimo įgūdžius, kurie leidžia jam toliau mokytis ir (ar) dirbti. Šiuo metu yra Autizmui palankaus universiteto programos vadovė Dublino universitete. Fiona sutiko su mumis pasidalyti savo patirtimi ir įžvalgomis, kaip padėti ASS turinčiam asmeniui sėkmingai įsilieti į visuomenę.

Turite ilgametę darbo patirtį su ASS asmenimis. Ką išskirtumėte kaip esminį dalyką padedant asmeniui pasiekti geriausių rezultatų gyvenime?

Iš savo praktikos galiu pasakyti, kad esminis asmens įgūdis yra gebėjimas komunikuoti. Kuo anksčiau randamas tinkamas komunikacijos su vaiku būdas, tuo turime geresnį rezultatą

vėlesniais jo gyvenimo metais. Panašu, kad ankstyva vaikui tinkama komunikacija palengvina visų kitų sričių vystymąsi.

O kas yra tinkama komunikacija?

Tinkama komunikacija – tai būdas, kuriuo vaikas geba bendrauti su kitu žmogumi. Tai gali būti PECS kortelės, planšetinis kompiuteris, komunikatorius, gestai arba, jei vaikas geba, žodžiai. Svarbu, kad tai nebūtų vienas pusė komunikacija, kai specialistas ar tėvai sako, ką vaikas turi daryti. Vaikas nuo mažumės turėtų būti skatinamas išreikšti savo požiūrį, poreikius. Tam puikiai tinka vaiko vedamos metodikos, tokios kaip žaidimų terapija, DIR Floortime (apie DIR Floortime modelį rašėme pirmame „Lietaus vaikų“ numeryje – red. past.). Prisijungdami prie vaiko vedamos veiklos ir komunikacijos, galime plėsti jo pasaulio suvokimą, ir pasaulis jam darysis vis labiau suprantamas, kels mažiau nerimo. Nerimas lydi daugumą ASS turinčių asmenų ir labai apsunkina ne tik komunikaciją, bet ir ugdymo procesą, įgūdžių įgavimą.

Kai lankėtės Lietuvoje ir skaitėte pranešimą apie autistiškus asmenis universitete, sakėte, kad universitetui reikia ruošti nuo darželio. Lietuvoje žmonės, padedantys neįgaliesiems įsidarbinti, sako, kad dažnai jaunuolius turi mokyti net elementariausių įgūdžių. Gal galite pasidalyti patirtimi apie tą pasiruošimą?

Pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas vaikui patinka, ką jis geba, ir ant to pagrindo statyti toliau. Kiekvienam žmogui, norinčiam savarankiškai gyventi, reikalingi tam tikri įgūdžiai. Juos pradėdame lavinti nuo pirmųjų mėnesių ir tobuliname visą gyvenimą. ASS turintiems vaikams sunkiau juos įgyti natūraliai, todėl reikia pagalbos. Gyvenimo įgūdžius (jų sąrašą pateikiame straipsnyje „Gyvenimo įgūdžiai: ko reikia savarankiskam gyvenimui bendruomenėje?“ – red. past.) laviname skirtinguose amžiaus tarpsniuose: iki mokyklos, iki 16 metų, nuo 16 metų. Jie privalo būti įgyvendinami praktikoje. Pavyzdžiui, nėra prasmės vaiką klasėje mokyti naudotis pinigais – reikia vestis iš kabineto ir mokyti parduotuvėje.

Specialistas su tėvais turi įvertinti konkretaus vaiko turimus gyvenimo įgūdžius, jo stiprybes, silpnybes ir sukurti realų konkrečiam vaikui pritaikytą įgūdžių lavinimo planą.

Airijoje tai daroma mokykloje?

Taip. Individualaus ugdymo planas apima ir gyvenimo įgūdžių ugdymą. Metų pradžioje organizuojamas mokyklos darbuotojų ir tėvų susitikimas, atviras ir privatiems šeimos samdomiems specialistams bei kitiems šeimos nariams. Jo metu keičiamasi informacija, sudaromas planas. Kas tris mėnesius planas atnaujinamas, tėvai informuojami, kas pasiekta ir ko ketinama siekti toliau. Tai Airijoje dar gana nauja praktika, tačiau jau matome, kad tėvai įsitraukia į procesą, nori žinoti, kaip jų vaikui sekasi siekti užsibrėžtų tikslų, koks yra progresas. Jie pageidauja vaizdo medžiagos, nuotraukų, dienyno įrašų, kad matytų, ką vaikas kasdien veikia šešias valandas: ar tik piešia visą dieną, ar dirba dėl savo tikslų. Manau, labai svarbu, kad viskas dokumentuojama – aišku, kas už ką atsakingas, ko siekiama. Gyvenimo įgūdžiai žmogui reikalingi visą gyvenimą. Visada bus ko išmokti, kur patobulėti. Tad dauguma ASS vaikų gyvenimo įgūdžius ugdo ne tik mokykloje, o visą gyvenimą.

Ar yra koks nors individualus balansas tarp akademinį žinių, t. y. matematikos, gamtos mokslų ir pan., bei gyvenimo įgūdžių? Koks turėtų būti prioritetas ugdant ASS turintį vaiką?

Manau, Airijoje didesnės pastangos dedamos ugdant gyvenimo įgūdžius, tačiau tai labai priklauso nuo paties vaiko. Pavyzdžiui, matoma vizija, kad vaikas galės dirbti kurioje nors srityje, o galbūt turi hobį, ateityje galbūt virsiantį pragyvenimo šaltiniu. Tai stengiamasi pastebėti kuo anksčiau ir eiti ta kryptimi, ugdant įgūdžius pagal vaiko pomėgius ir stiprybes. Kokia prasmė sugaišti dvejus metus mokant vaiką užsirišti batus, jei galima naudoti lipdukus? Be to, tas laikas gali būti išnaudojamas stiprinant tuos įgūdžius, kuriuos jam sekasi lengviau įgyti. Tai gali būti ir akademiniai įgūdžiai. Nežinau, ar yra koks nors universalus akademinis ir kitų įgūdžių balansas – pernelyg individualu. Tiesiog reikia turėti pozityvią viziją ir statyti laiptelius jos link.

Kaip Airijoje organizuojamas ASS turinčių vaikų ugdymas?

Mes keliame vadinamuosius išminčius tikslus (angl. *SMART goals*). Juos kėlėme ir kai dirbau su vaikais, ir kai dirbau su suaugusiais, baigusiais mokyklą. Tik dabar universitete jų nekeliam.

Taigi išminčius tikslas turi būti:

- tiksliai apibrėžtas, nes jei tikslas yra didelis ir sudėtingas, jį sunkiau pasiekti, o kartais sunku suprasti, kiek pasistūmėte jo siekdami;
- išmatuojamas – turime gebėti įvertinti, ar tikslas pasiektas;
- pasiekiamas – vaikas turi gebėti jį pasiekti, tačiau turi būti ir iššūkis;
- realus ir prasmingas – jis turi teigiamai paveikti vaiko gyvenimą; jei jis neturi prasmės, vaikas neturės motyvacijos jo siekti. Jei tikslas vaikui neatrodo prasmingas, mes jį turime pakeisti taip, kad toks taptų;
- apibrėžtas laiko atžvilgiu – jei būtų be galo daug laiko tikslui siekti, nebūtų motyvacijos nei mokytis, nei dabar jo siekti. Todėl turi būti skiriamas konkretus, logiškas laikotarpis. Kuo tikslas sunkiau pasiekiamas, tuo daugiau laiko tam skiriama. Tikslu gali būti bet kas: gebėjimas valgyti su šaukštu, pasisveikinti su mokytoja, eiti į mokyklą dvi valandas per savaitę ir t. t. Tai tęstinis procesas. Po praėjusios savaitės tikslo keliame šiandienį ir numatome, koks jis bus kitą ir dar kitą savaitę. Visa tai fiksuojame.

Tai daugiausia trumpalaikiai tikslai?

Geras klausimas. Tikslai gali būti ilgalaikiai ir trumpalaikiai. Kartais ilgalaikius tikslus suskaidome į mažesnius. Pavyzdžiui, jei tikslas yra gebėti važiuoti autobusu, pirmasis gali būti – įlipti į autobusą ir išlipti kitoje stotelėje, antras – nuvažiuoti dvi stoteles. Galutinė visų tikslų visuma yra būti savo bendruomenės dalimi. Taigi keliamas klausimas, ką turime padaryti, kad galėčiau būti bendruomenės dalimi. Tai gali būti labai skirtingi tikslai, pavyzdžiui, keliauti į miestą kartą per savaitę, prisijungti prie dramos būrelio ar panašiai. Visi keliami tikslai turi būti susiję su bendru galutiniu tikslu.

Kai vaikas mažas, ne visada lengva suprasti, kaip jis toliau vystysis, kokios jo galimybės mokytis bendrojo ugdymo sistemoje. Gal turite atsakymą, kada vaiką leisti į bendrojo ugdymo darželį ar

mokyklą, o kada – į specializuotą?

Tai labai sudėtingas klausimas. Bendrojo ugdymo įstaiga yra gerai, jei su vaiku dirba geras pedagogas. Dažniausiai taip pat skiriamas padėjėjas, kuris padeda tik tam specialiojo poreikio turinčiam vaikui. Toks padėjėjas ne visada, bet dažniausiai turi specialiojo ugdymo išsilavinimą. Jei pedagogui trūksta žinių, įgūdžių ir gebėjimų, aplinka gali gana greitai virsti chaotiška, o vaiko patirtis – neigiamą. Tai labai apsunkina tolesnį ugdymo procesą.

Specialiosios ugdymo įstaigos irgi yra gerai, jei dirba geras pedagogas. Svarbu, ar tai specialiojo ugdymo pedagogas, ar jis turi pakankamai žinių ir įgūdžių.

Airijoje ASS turintis vaikas dažniausiai eina į bendrojo ugdymo įstaigą, gauna asistentą, kurio pagrindinis darbas – padėti būtent tam vaikui. Tačiau asistentas nesekioja paskui jį visą dieną, nes tokiu atveju bendraamžiai vaiką išskiria, pradeda svarstyti, kas jam negerai.

Ar integracija į bendrojo ugdymo sistemą visada yra gerai? Ar visi ASS turintys vaikai turėtų mokytis bendrojo ugdymo mokyklose?

Manau, kad visada yra gerai, kai integruojama tiek, kiek vaikas gerai jaučiasi. Vienas ASS turintis vaikas puikiai jausis bendrojo ugdymo sistemoje be jokios pagalbos, o kitam valanda per dieną tarp kitų vaikų yra tiesiog per daug. Be to, integruojama ne tik dėl ASS turinčių vaikų gerovės. Įprastos raidos vaikams naudinga suprasti, kad yra kitaip mąstančių ir kitaip pasaulį matančių žmonių. Socializacija ne visada yra gerai ir ne visada turi būti siekiama. Kartais socialumas vaikui kainuoja per daug psichinės sveikatos. Jei jis negauna tinkamos pagalbos ir (arba) tiesiog yra pernelyg nerimastingas, galbūt turi pataloginį reikalavimų vengimo sutrikimą, dažnai tokiu atveju nepatenkinti visi: mokytojai, kiti mokiniai, jų tėvai, taip pat ir ASS turintis vaikas. (*Apie pataloginį reikalavimų vengimą rašėme 4-ame „Lietaus vaikų“ numeryje – red. past.*)

Dabar dirbu Dublino universitete ir padedu jam tapti draugiškam ASS turintiems asmenims. Kai ASS turinčiam studentui studijos ima kainuoti pernelyg daug psichinės sveikatos, mano darbas – jį įkalbėti padaryti pertrauką arba netgi jų atsisakyti. Visada reikėtų žiūrėti, ar įmanoma toje aplinkoje pasiekti sėkmei reikalingas sąlygas, t. y. kokiomis sąlygomis vaikas geriausiai funkcionuoja.

Koks aspektas, Jūsų nuomone, yra svarbiausias padedant ASS turinčiam asmeniui ilgalaikėje perspektyvoje?

ASS turintys asmenys yra labai skirtingi. Svarbu atsižvelgti į jų ypatumus, stiprybes, nesusitelkti vien į tai, ko jie negali padaryti, lyginti su bendraamžiais. Pagalbą reikėtų pradėti teikti kuo anksčiau ir tai daryti tiksliai, siekiant įgalinti jį pasiekti savo maksimalų potencialą ir kuo sėkmingiau įsiliesti į visuomenę.

Ačiū už pokalbį!

Fiona Earley rekomenduoja:

- Higašida N. 2015. Kodėl taip mėgstu šokinėti. Vieno berniuko šauksmas autizmo tyloje. Vilnius: Kitos knygos.
- Silberman S. *NeuroTribes: The Legacy of Autism and the Future of Neurodiversity*. New York.
- <https://www.autismeducationtrust.org.uk/>

Gyvenimo įgūdžiai: ko reikia savarankiškam gyvenimui bendruomenėje?

Laura Valionienė

Ateina laikas, kai autistiško vaiko tėvams iškyla kraują stingdantis klausimas: „Kas bus, kai nebebus mūsų? Ar vaikas gebės savimi pasirūpinti? Ar jis bus pakankamai savarankiškas?“ Dalis tėvų, matydami gana lengvai mokykloje pritampančią atžalą, jaučiasi ramūs, o dauguma suvokia, kad svarbiausia ugdyti ne tik akademinius gebėjimus, bet ir vaiko savarankiškumą bei įgūdžius būti visuomenės dalimi. Gyvenimo įgūdžiai – tai platus terminas, apimantis įvairius gebėjimus, reikalingus sprendžiant gyvenime kylančius iššūkius.

Šių įgūdžių instinktyviai mokomės nuo pirmųjų gyvenimo dienų: verksmu tėvams pranešame apie savo poreikius, mokomės kopijuoti emocijas, naudotis tualetu, patys pavalgyti, bendrauti, taip pat pažindinamės su šeimos, kiemo, darželio grupės taisyklėmis, mokomės tinkamai elgtis. Metams bėgant šie įgūdžiai kinta, priimame vis sudėtingesnius sprendimus, įvertindami vis daugiau aplinkybių. Įprastos raidos vaikai visa tai įgyja natūraliai. Tai tarsi socialinis instinktas, lemiantis išgyvenimo aplinkoje sėkmę. Autizmo spektro sutrikimą (ASS) turintiems asmenims dažniausiai tenka įdėti daug pastangų, kad galėtų gerai jaustis ir tinkamai elgtis socialinėje aplinkoje, tapti savarankiški, priimti tinkamus sprendimus. Dažnai ne tik tėvams, bet ir specialistams kyla klausimų, kas iš tikrųjų svarbu ugdant ASS turintį vaiką, ko reikėtų siekti ir kokiose srityse.

2015 m. Jungtinės Karalystės švietimo ministerijos finansuojama ne pelno siekianti programa *Autism Education Trust* (<https://www.autismeducationtrust.org.uk/>) užsibrėžė tikslą sukurti progreso schemą, kuri atitiktų specifinius autizmo spektro asmenų poreikius. Analizuoti literatūros šaltiniai, konsultuotasi su praktikuojančiais ugdymo specialistais, tėvais, mokiniais, taip pat su suaugusiais autistiškais asmenimis.

Jų patvirtintas gyvenimo įgūdžių sąrašas apima būtiniausius įgūdžius, kurie reikalingi savarankiškai gyvenant bendruomenėje ir kurie turėtų būti lavinami nuo pirmųjų gyvenimo mėnesių iki aštuoniolikos metų.

Šis sąrašas nurodo tik gaires, kokių sričių kompetencijas reikėtų lavinti. Nenurodoma, kaip geriausia ugdyti šiuos įgūdžius. Sąrašas padeda stuktūruotai pažvelgti į reikalingus gyvenimo įgūdžius, atsižvelgiant į dažniausiai autizmo spektro sutrikimą turintiems asmenims kylančius iššūkius.

Komunikacija ir bendravimas

1. Domėjimasis bendravimu:

- 1.1. teigiamai reaguoja į pažįstamą suaugusį asmenį;
- 1.2. siekia pažįstamo suaugusio asmens dėmesio;
- 1.3. prisijungia prie suaugusiojo dėmesio į objektą;
- 1.4. įsitraukia į bendravimą su suaugusiuoju.

2. Gebėjimas prašyti:

- 2.1. geba paprašyti objekto;
- 2.2. atsisako objekto ar veiklos;
- 2.3. paprašo tęsti ar nutraukti bendravimą;
- 2.4. paprašo pagalbos;
- 2.5. paprašo informacijos ar užduoda klausimą.

3. Komunikuoja informaciją arba komentuoja įvykius:

- 3.1. atsako į klausimą;
- 3.2. pasakoja apie praeitį ir ateitį;
- 3.3. išreiškia nuomonę, mintis ar jausmus;
- 3.4. teikia instrukcijas ar paaiškinimus;
- 3.5. išsamiai nupasakoja ir paaiškina;
- 3.6. komentuoja, atkreipia dėmesį į objektą ar įvykį.

4. Klausymasis ir supratimas:

- 4.1. reaguoja į garsus;
- 4.2. supranta, kai pasakoma vienu žodžiu;
- 4.3. supranta paprastą teiginį;
- 4.4. supranta paprastą instrukciją;
- 4.5. supranta klausimus;
- 4.6. geba išskirti pagrindinę prasmę ar informaciją;
- 4.7. supranta humorą ir perkeltinę prasmę;
- 4.8. suvokia neformalią kalbą ar slengą.

5. Pasisveikinimas:

- 5.1. reaguoja, kai sveikinamasi ar kreipiamasi;
- 5.2. pasisveikina.

6. Pokalbiai:

- 6.1. atkreipia kito asmens dėmesį;
- 6.2. veda pokalbį;
- 6.3. reaguoja į pašnekovą;
- 6.4. geba palaikyti pokalbį.

7. Neverbalinė komunikacija:

- 7.1. bendrauja ar elgiasi pagal situaciją;
- 7.2. rodo, kad aktyviai klausosi;
- 7.3. supranta neverbalinę komunikaciją.

Socialinis supratimas ir santykiai

1. Buvimas su kitais:

- 1.1. priima kitų buvimą pažįstamoje aplinkoje;
- 1.2. įsitraukia į bendrą veiklą;
- 1.3. laikosi atstumo viešose erdvėse.

2. Įsitraukia į žaidimą:

- 2.1. priima suaugusio asmens buvimą žaidimo aplinkoje;
- 2.2. įsitraukia į aktyvų žaidimą su suaugusiuoju;
- 2.3. įsitraukia į žaidimą objektais su suaugusiuoju;
- 2.4. įsitraukia į žaidimą su bendraamžiais.

3. Teigiami santykiai (su padedančiais suaugusiais):

- 3.1. pozityviai priima suaugusįjį;
- 3.2. priima suaugusiojo pagalbą;
- 3.3. įsitraukia į veiklas ar situacijas su suaugusiojo palaikymu;
- 3.4. siekia suaugusiojo patarimo ar palaikymo.

4. Pozityvūs santykiai ir draugystė (su bendraamžiais):

- 4.1. inicijuoja bendravimą su bendraamžiais;
- 4.2. įsitraukia į pozityvų bendravimą su bendraamžiu (-iais);
- 4.3. supranta kito asmens pomėgius, poreikius ar jausmus;
- 4.4. imasi veiksmų, kad išsaugotų pozityvius santykius;
- 4.5. supranta neigiamų elgesį, patyčias, nukreiptas į jį ir kitus.

5. Grupinė veikla:

- 5.1. prisijungia prie grupės dėmesio;
- 5.2. dalyvauja grupės veiklose;
- 5.3. supranta savo vaidmenį grupėje;
- 5.4. supranta ir elgiasi pagal grupės poreikį;
- 5.5. dalyvauja grupės diskusijoje.

Sensorinė integracija

1. Supranta ir išreiškia savo sensorinius poreikius:

- 1.1. išreiškia sensorinius pomėgius ir nemalonius dirgiklius;
- 1.2. suvokia savo sensorinius poreikius.

2. Reaguoja į sensorines intervencijas:

- 2.1. reaguoja į sensorinį prisitaikymą prie aplinkos;
- 2.2. reaguoja į padedančio suaugusiojo sensorinius stimulus;
- 2.3. reaguoja į sensorinės įrangos stimulus;
- 2.4. reaguoja į įprastas sensorines programas.

3. Gerėjanti sensorinių dirgiklių tolerancija:

- 3.1. pastebima pagerėjusi sensorinių dirgiklių tolerancija.

4. Tvarkosi su sensoriniais poreikiais:

- 4.1. priima pagalbą tvarkantis su elgesiu, kylančiu dėl sensorinių poreikių;
- 4.2. paprašo kitų pagalbos tvarkantis su sensoriniais poreikiais;
- 4.3. imasi veiksmų susidorojant su sensoriniais poreikiais;
- 4.4. apmąsto sensorinius poreikius ir savo elgesį.

Pomėgiai, rutina ir veikimas

1. Tvarkosi su pokyčiais:

- 1.1. priima pokyčius pažįstamoje aplinkoje;
- 1.2. imasi veiksmų tvarkantis su pokyčiais.

2. Pokyčiai:

- 2.1. sėkmingai priima kasdienių situacijų pokyčius;
- 2.2. pasirengęs priima pokyčius naujomis aplinkybėmis.

3. Ypatingieji interesai:

- 3.1. ypatinguosius interesus pritaiko įsitraukdamas į veiklas ar naujoves;
- 3.2. įsitraukia į įvairias veiklas, nesusijusias su ypatingaisiais interesais.

4. Problemų sprendimas ir mąstymo įgūdžiai:

- 4.1. priima sprendimą;
- 4.2. taiko informaciją, reikalingą priimti tinkamą sprendimą;

- 4.3. rūšiuoja daiktus pagal kategorijas;

- 4.4. naudoja informaciją planuoti ir nuspėti;

- 4.5. taiko dedukcinį mąstymą pagal turimą informaciją;

- 4.6. atpažįsta problemas ir imasi jas spręsti;

- 4.7. apmąsto patirtas problemas ir taikytas strategijas.

Emocijų supratimas ir savęs suvokimas

1. Savo emocijų supratimas ir išreiškimas:

- 1.1. išreiškia visą emocijų spektrą;
- 1.2. identifikuoja savo emocijas;
- 1.3. identifikuoja emocijų priežastį.

2. Elgesio ir emocijų valdymas:

- 2.1. reaguoja į pagalbą nusiraminant;
- 2.2. taiko savo strategijas stresui valdyti;
- 2.3. dalyvauja planuojant ir taikant strategijas savo emocijoms ir elgesiui valdyti;
- 2.4. taiko išmoktas strategijas emocijoms ir elgesiui valdyti;
- 2.5. apmąsto savo elgesį.

3. Suvokia kitų asmenų emocijas ir intencijas:

- 3.1. atpažįsta ir reaguoja į kitų emocijas;
- 3.2. supranta kitų asmenų emocijų priežastis;
- 3.3. priima sprendimus atsižvelgdamas į kitų asmenų emocijas;
- 3.4. identifikuoja galimybes ir realias rizikas įvairiose situacijose;
- 3.5. supranta sunkumus atpažįstant kitų emocijas ir intencijas.

4. Savęs suvokimas:

- 4.1. identifikuoja savo bruožus;
- 4.2. identifikuoja savo pomėgius ir stiprybes;
- 4.3. supranta savo diagnozę;
- 4.4. identifikuoja sunkumus;
- 4.5. supranta santykio su savimi pokyčius;
- 4.6. dalyvauja planuojant savo ateitį.

5. Savivarbos ir pasitikėjimo savimi ugdymas:

- 5.1. išreiškia pasirinkimus;
- 5.2. išreiškia nuomonę ar idėjas;
- 5.3. žaidimuose pasitiki savimi;
- 5.4. reaguoja į neigiamą elgesį.

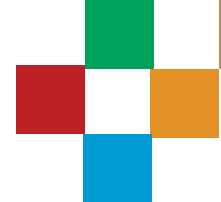
Mokymasis ir įsitraukimas

1. Mokymasis per žaidimą:

- 1.1. tyrinėja žaislus, objektus ir medžiagas;
- 1.2. rodo supratimą apie žaislų ar žaidimo objektų paskirtį;
- 1.3. įsitraukia į priežasties ir pasekmės žaidimus;
- 1.4. įsitraukia į vaidmenų ir vaizduotės žaidimus;
- 1.5. vaidina istoriją ar žaidimo scenarijų.

2. Motyvacija ir įsitraukimas:

- 2.1. reaguoja į sensorinius daikto ar žaidimo aspektus;
- 2.2. reaguoja į aplinką;
- 2.3. reaguoja į padedančio suaugusiojo ar bendraamžio bendravimą;
- 2.4. laukia ar numano, kas nutiks;
- 2.5. rodo susidomėjimą daiktu, veikla ar tema;
- 2.6. tyrinėja, nagrinėja daiktus ir veiklas;
- 2.7. įgyja naujų žinių ir supratimą;
- 2.8. įsitraukia į veiklą, užduotį;
- 2.9. rodo atkaklumą atlikdami užduotį;
- 2.10. geba perkelti dėmesį į kitą užduotį, veiklą ar prašymą;

2.11. inicijuoja ar prašo veiklos;

2.12. įsitraukia į sutartą veiklą.

3. Organizuotumas ir savarankiškas mokymasis:

3.1. susitvarko savo daiktus ar išteklius;

3.2. efektyviai naudoja tvarkaraščius ir planus;

3.3. suvokia laiko valdymą;

3.4. savarankiškai dirba;

3.5. dalyvauja planuojant savo mokymosi procesą;

3.6. planuoja savo darbą;

3.7. atlieka paiešką tam tikra tema;

3.8. prašo pagalbos.

4. Taisyklių supratimas ir laikymasis, įprasta tvarka ir lūkesčiai:

4.1. orientuojasi mokymosi aplinkoje;

4.2. geba laukti eilėje;

4.3. tinkamu būdu atkreipia dėmesį;

4.4. laikosi sutartos strategijos judėdamas mokymosi aplinkoje;

4.5. laikosi žaidimų ir pertraukų tvarkos;

4.6. vis labiau toleruoja keliamus lūkesčius.

5. Vertina savo mokymąsi:

5.1. įsivertina savo mokymąsi;

5.2. suvokia savo mokymąsi;

5.3. žino ir pritaiko savo stiprybes;

5.4. atpažįsta savo sunkumus;

5.5. išsikelia mokymosi tikslus;

5.6. suvokia savo pasirinkimų ir veiksmų padarinius;

5.7. supranta savo pasiekimus.

Sveika gyvensena

1. Sveikatos palaikymas:

1.1. įvardija savo sveikatos poreikius;

1.2. toleruoja vizitus pas gydytoją;

1.3. supranta vaistų naudą ir riziką;

1.4. supranta, kaip stabdyti infekcijos plitimą (tarkim, kosulį ir peršalimą);

1.5. priima sveikatai naudingus sprendimus rinkdamasis maistą ir gėrimus;

1.6. toleruoja didėjančių maisto įvairovę;

1.7. dėl sveikatos mankštiniasi;

1.8. dėl sveikatos stengiasi išsimiegoti;

1.9. supranta, kad rūkymas kenkia sveikatai;

1.10. supranta teisinę atsakomybę, susijusią su narkotikais, alkoholiu ir rūkymu.

2. Rūpinimasis savimi:

2.1. savarankiškai naudojasi tualetu pažįstamoje aplinkoje;

2.2. naudojasi viešuoju tualetu;

2.3. palaiko rankų higieną;

2.4. palaiko kūno higieną;

2.5. rūpinasi savo išvaizda;

2.6. identifikuoja ir tvarkosi su sensoriniais poreikiais palaikant higieną ir švorią aprangą;

2.7. geba tinkamai apsirengti.

3. Santykiai ir lytinis švietimas:

3.1. geba save charakterizuoti;

3.2. atpažįsta ir priima žmonių skirtumus;

3.3. supranta ir priima paauglystėje vykstančius pokyčius;

3.4. suvokia, kas yra asmeninė erdvė;

3.5. skiria, kas yra vieša, o kas privati;

3.6. supranta skirtingus santykių tipus;

3.7. elgiasi pagal santykių tipą;

3.8. supranta įstatymus, susijusius su sutikimu santykiuose;

3.9. išlieka saugus santykiuose;

3.10. žino, kur kreiptis, jei reikia patarimo ar pagalbos.

Savarankiškumas ir dalyvavimas bendruomenėje

1. Savarankiškas gyvenimas:

1.1. geba planuoti savo laiką ir elgtis pagal įprastą tvarką;

1.2. geba pasiruošti paprastą užkandį;

1.3. geba paruošti gėrimą sau ir (ar) kitiems;

1.4. suruošia, ko reikia maisto gamybai;

1.5. pagamina patiekalą;

1.6. valgo kartu su kitais;

1.7. užsisako maisto;

1.8. susiruošia, ko reikia vizitui į parduotuves;

1.9. geba nusipirkti prekių;

1.10. sumoka už pirktinius parduotuvėje;

1.11. atlieka buitines darbus;

1.12. valdo savo pinigus;

1.13. naudojasi telefonu;

1.14. kuria ateities planus.

2. Asmeninis saugumas:

2.1. namuose elgiasi saugiai;

2.2. saugiai elgiasi mokykloje;

2.3. saugiai elgiasi bendruomenėje;

2.4. žino, kaip gauti pagalbos bendruomenėje;

2.5. saugiai elgiasi elektroninėje erdvėje.

3. Saugumas kelyje ir kelionės:

3.1. saugiai eina kelkraščiu;

3.2. saugiai pereina gatvę;

3.3. randa kelių, seka nuorodomis;

3.4. planuoja kelionę ar išvyką;

3.5. pasiruošia naudotis viešuoju transportu;

3.6. naudojasi viešuoju transportu;

3.7. sprendžia problemas, kurios gali kilti keliaujant.

4. Laisvalaikis:

4.1. pasirenka tam tikras laisvalaikio veiklas;

4.2. planuoja savo laisvalaikį;

4.3. įsitraukia į socialinį bendravimą laisvalaikiu;

4.4. priima kitų veiklą laisvalaikiu;

4.5. priima ir pritaiko kitų vedimą laisvalaikio veiklose.

Akivaizdu, kad trimečiui neįsivažiuoti į darželį autobusu, tačiau tikimės, kad šešiolikmetis gebės pats pasiekti mokyklą. Kad ta paprasta kelionė būtų įmanoma ir saugi, reikia daug įgūdžių. Autizmo spektro sutrikimų turintiems asmenims reikalinga pagalba jų įgyjant. Tai, ką įprastos raidos vaikai išmoksta įvardijus keliais sakiniiais ar kartą parodžius, autizmo spektro sutrikimų turinčiam asmeniui gali tekti mokytis daugelį metų.

Taip, dalis jų niekada negebės gyventi visiškai savarankiškai. Tai liūdna tiesa. Tačiau jei nuo mažens kryptingai neugdysime gyventi savarankiškai, tokių nesavarankiškų jaunuolių bus labai daug. Didelius tikslus išskaidžius į mažesnius, įdėjus pastangų ir skyrus laiko, iššūkiai tampa įveikiami.

Į ką svarbu atkreipti dėmesį draudžiant autistišką vaiką?

Julija Dargienė

Vienas iš ypatingą vaiką auginančių tėvų iššūkių – netikrumas dėl ateities. Draudimas gali padėti šiek tiek sumažinti šį nerimą. Pakalbėkime apie draudimo produktus,

kuriuos Lietuvoje veikiančios bendrovės siūlo tėvams, auginantiems nepilnamečius vaikus, ir kokius dalykus svarbu žinoti draudžiant vaiką, turintį autizmo spektro sutrikimų (ASS) diagnozę.

Kaupiamasis, arba investicinis, gyvybės draudimas

Šis draudimo produktas skirtas padėti tėvams sukaupti papildomų lėšų vaiko atečiai. Tokių draudimo produktų turi nemažai Lietuvoje veikiančių bendrovių: „SEB Life and Pension Baltic SE“ Lietuvos filialas (draudimas „Vaiko atečiai“), „Aviva Lietuva“, „Ergo Life Insurance SE“, „Compensa Life Vienna Insurance Group SE“ Lietuvos filialas, „PZU Lietuva gyvybės draudimas“ ir kitos.

Dauguma apklaustų bendrovių nekelia papildomų sąlygų draudžiant kaupiamuoju arba investiciniu draudimu vaikus, turinčius ASS arba kitas diagnozes.

Norint ne tik sukaupti lėšų vaiko atečiai, bet ir apdrausti jį nuo papildomų rizikų – traumų, kritinių ligų, neįgalumo, mirties, – siūloma pasinaudoti investiciniu draudimu su papildomomis apsaugomis. Bendrovės „Compensa Life Vienna Insurance Group SE“ Lietuvos filialas siūlo tokį draudimą arba papildomą kritinių ligų draudimą prie gyvybės draudimo, arba garantuotų palūkanų gyvybės draudimą su papildomomis apsaugomis.

Tačiau šiuo atveju bendrovėms jau reikia daugiau informacijos apie vaiką, kurį siekiama apdrausti. Pavyzdžiui, „Compensa“ prašo užpildyti draudžiamojo sveikatos būklės anketą ir pateikti specialistų bei gydytojų specialistų išvadas dėl vaiko būklės, raidos ypatumų bei lydinčių ligų. „SEB Life and Pension Baltic SE“ Lietuvos filialo vadovas Rokas Gylis teigia: „ASS turinčius asmenis draudžiamie visais atvejais, kai nėra papildomų sutrikimų. Esant sutrikimams, kiekvienas atvejis vertinamas individualiai.“

„Aviva Lietuva“ finansų direktorė Rita Nogė komentuoja savo bendrovės siūlomus draudimo produktus: „Esame sukūrę ir specialiai vaikus auginantiems tėvams skirtą draudimą „Studentas“. Juo draudžiamie vieno ar abiejų tėvų gyvybę. Kadangi tai yra investicinis draudimas, dalis draudimo įmokos skiriama draudimo rizikoms padengti, likusi dalis kaupiama ir, pasibaigus sutarčiai, pervedama į vaiko sąskaitą.“ Šia sutartimi tėvai gali apdrausti dar ir savo vaiką nelaimingo atsitikimo, kritinės ligos ar gydymo stacionare atveju. Jeigu sutarties galiojimo laiku vaikas netektų vieno iš tėvų, „Aviva“ sukauptą sumą padidintų iki draudimo sumos. Šios lėšos būtų toliau investuojamos, ir vaikas jas atsiimtų sulaukęs pilnametystės.“

Paklausta apie dokumentus, kuriuos reikia pateikti norint apdrausti vaiką, turintį ASS, p. Nogė atsako: „Pildant prašymą sudaryti gyvybės draudimo sutartį reikia turėti savo ir vaiko asmens dokumentus. Atskirais atvejais, tikslinant kai kuriuos su sveikata susijusius klausimus, gali būti prašoma papildomų tyrimų – jie padeda tiksliau įvertinti riziką.“

Vaikus, turinčius ASS, tėvai gali drausti „Aviva Lietuva“ investiciniu draudimu – tam papildomi dokumentai nebūtini. Jei iš pateiktų duomenų nuspręstume, kad reikalinga papildoma informacija – jos paprašysime.“

Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų

Jeigu vaikas yra labai aktyvus, tėvai neretai susimąsto apie draudimą nuo traumų ir nelaimingų atsitikimų. Šiuo atveju draudimo produktai nėra susiję su lėšų kaupimu, dažniausiai tokios sutartys sudaromos vieniems metams.

„SEB Life and Pension Baltic SE“ Lietuvos filialo vadovas Rokas Gylis komentuoja: „Vaiką galima apdrausti Asmens draudimu nuo traumų, sunkių traumų ar kritinių ligų. Jeigu vaikas rimtai suserga arba patiria traumą, šeima susiduria su neplanuotomis gydymo ir kitomis išlaidomis. Draudimo išmoka galėtų padėti padengti gydymo ir kitas išlaidas, susijusias su vaiko trauma arba liga, ir iš dalies kompensuoti prarastas arba sumažėjusias tėvų pajamas. Vaikus auginantiems tėvams ne mažiau svarbu patiemis apsidrausti nuo traumų, kritinių ligų, nuolatinio nedarbingo ir apdrausti savo gyvybę, kad išitikus nelaimei vaikai būtų finansiškai saugesni.“

Kalbėdamas apie informaciją, kuri turi būti pateikta, norint apdrausti vaiką Asmens draudimu, p. Gylis sako: „Tėvai turi užpildyti sveikatos anketą. Draudžiantis nuo traumų, jei vaikui nėra pripažintas neįgalumas, papildomų dokumentų pateikti nereikia. Pildant sveikatos anketą dėl kritinių ligų, turi būti atskleista, kokia forma pasireiškia vaiko raidos ir sveikatos sutrikimas. Dažniausiai tam pateikiama pažyma iš Vaiko raidos centro.“

Gavę reikalingą informaciją apie vaiko sveikatos būklę ir raidą, bendrovės rizikos vertintojai sprendžia, ar gali pasiūlyti draudimo sutartį. Paklaustas, kokiems sveikatos, raidos rodikliams arba diagnozėms esant bendrovė atsisako drausti vaiką, p. Rimgaudas Staigis, „Compensa Life Vienna Insurance Group SE“ Lietuvos filialo Rizikos vertinimo skyriaus vadovas, atsako: „Kiekvienas atvejis yra individualus ir susirgimų, dėl kurių gali būti nedraudžiama, spektras yra platus. Jei vaikui nustatytas tik autizmas – draudžiamie gyvybės draudimu bei draudimu nuo traumų dėl nelaimingo atsitikimo.“

Bendrovės „If P&C Insurance AS“ Lietuvos filialas siūlo Nelaimingų atsitikimų draudimo papildymą – vaiko tyčia arba netyčia padarytą žalą draudimą (arba civilinės atsakomybės draudimą). Tam, kad apdraustumėte tokiu draudimu vaiką, turintį ASS, reikės pateikti informaciją apie jo sveikatą rizikos vertintojams, ir jie priims sprendimą.

Nemokamas draudimas keliauti po Europą

Kalbant apie draudimą, nereikia pamiršti ir dar vienos jo rūšies, kuri labai praverčia, atsitikus nelaimingam atsitikimui užsienyje, – kelionės draudimo. Tokį draudimo produktą siūlo nemažai bendrovių. Tačiau, jeigu planuojate keliauti Europoje, panašią draudimo apsaugą galima gauti nemokamai – ją suteikia Europos sveikatos draudimo kortelė (ESDK), kurią išduoda Valstybinė ligonių kasa (VLK).

Turėdamas šią kortelę privalomuoju sveikatos draudimu (PSD) apdraustas žmogus, keliaudamas Europoje, turi teisę gauti būtiniosios medicinos pagalbos paslaugas. ESDK galioja viešint visose ES šalyse, taip pat Norvegijoje, Islandijoje, Lichtenšteine ir Šveicarijoje.

Nuo bendrovių siūlomo kelionių draudimo ESDK skiriasi galiojimo teritorija, ji garantuoja tik būtiniosios medicinos pagalbos paslaugas bei nesuteikia teisės gauti šių paslaugų:

- medicinos paslaugų, suteiktų valstybinei sveikatos sistemai nepriklausančioje gydymo įstaigoje;
- paciento priemokų (mokesčių) ir transportavimo išlaidų;
- planinės sveikatos priežiūros paslaugų.

VLK Tarptautinių reikalų skyriaus vyriausioji specialistė Neringa Šafravičienė sako: „Su kortele į kitos ES šalies valstybinei sveikatos sistemai priklausančią gydymo įstaigą galima kreiptis paūmėjus lėtinei ligai, sukarščiavus, patyrus traumą ar prireikus skubios medicinos pagalbos nėštumo atveju. Tam tikram būtinam mediciniam gydymui, kurį galima gauti tik specializuotuose gydymo centruose ir (arba) kurį gali teikti tik siauros specializacijos specialistai ir (arba) kuriam reikalinga speciali įranga, yra būtinas išankstinis apdraustojo asmens ir gydymą teikiančios įstaigos susitarimas. Svarbu, kad prieš išvykdam į kelionę apdraustieji iš anksto su gydymo įstaiga suderintų jiems būtinų procedūrų laiką.“

Tėvų, bandančių apdrausti ypatingą vaiką, patirtys yra įvairios

Devynių metų vaiko, turinčio įvairiapusio raidos sutrikimo diagnozę, mama iš Kauno džiaugiasi ilgalaikiu bendradarbiavimu su viena iš draudimo bendrovių, apdraudusią jos vaiką nuo nelaimingų atsitikimų ir traumų.

Kita mama, auginanti du neįgalius vaikus su skirtingomis diagnozėmis, pasakoja ne tokią sėkmingą istoriją. Jos 14

metų dukrą, turinčią lengvą neįgalumą (diagnozė nesusijusi su raidos sutrikimu), jau 12 metų apdrausta vienos bendrovės kaupiamuoju draudimu su papildomomis apsaugomis nuo nelaimingų atsitikimų. O kai pašnekovė kreipėsi į tą pačią bendrovę dėl tokio pat draudimo poliso trejų metų sūnui, brokeris perdavė bendrovės atsakymą: „Įvertinę vaiko sveikatą, drausti atsisakome.“ Tuo metu berniukui dar tik buvo nustatoma diagnozė, moteris apie tai pranešė draudikams. Tačiau bendrovė atsisakė pateikti pasiūlymą dėl draudimo nuo nelaimingų atsitikimų net nesulaukusi diagnozės patvirtinimo.

Dar viena mama pasakoja bandžiusi apdrausti penkerių metų sūnų nuo nelaimingų atsitikimų ir traumų. Konsultantės iš pradžių įvardytą 10 eurų mėnesinę įmoka beveik padvigubėjo, išgirdus, kad vaikas turi diagnozę „įvairiapusis raidos sutrikimas“. Tačiau vėliau pavyko rasti kompromisą – bendrovė pasiūlė šiek tiek sumažinti išmokas, o mėnesio įmoka sudarė 14 eurų.

Tėvai turi žinoti vieną svarbų aspektą – prieš sudarant sutartį draudikui būtina **atskleisti visą esminę informaciją apie vaiko sveikatą ir diagnozes**. O jeigu situacija pasikeitė jau gavus polisą, apie tai pranešti. Priešingu atveju, įvykus nelaimingam atsitikimui, išmoka nebus išmokėta.

Susipažinę su dešimties draudimo bendrovių, veikiančių Lietuvoje, draudimo sąlygomis ir apibendrindami šias istorijas, norime patarti autistiškų vaikų tėvams prieš priimant sprendimą ar sulaukus neigiamo atsakymo **kreiptis į keletą bendrovių arba savo brokerio prašyti pasiūlymų iš kuo daugiau draudikų**. Vienodų, visoms bendrovėms privalomų taisyklių neįgalių asmenų draudimo klausimu kol kas nėra. Tai patvirtino ir „Lietuvos bankas“, prižiūrintis draudimo bendrovių veiklą.

Siekdami pagerinti esamą ypatingų vaikų draudimo situaciją, Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“ ir Lietuvos draudikų asociacija planuoja apskritojo stalo diskusiją su draudimo bendrovėmis, teikiančiomis paslaugas Lietuvoje. Kviečiame ypatingų vaikų tėvus pasidalyti savo gera ar bloga patirtimi bei taip prisidėti prie teigiamų draudimo rinkos pokyčių. Savo istorijas ir komentarus siųskite adresu info@lietausvaikai.lt

10 mitų apie logopedų darbą su autistiškais vaikais

Jorūnė Šiaulytė,
Vilniaus Šilo specialiosios mokyklos
logopedė, VŠĮ „Antakalnio poliklinika“
logoterapeutė

1 mitas. Į logopedą vertėtų kreiptis tik tada, kai vaikui sukanka treji metai.

Vienas populiariausių mitų, su kuriais tenka susidurti logopedams, yra įsitikinimas, kad reikėtų sulaukti tam tikro amžiaus (pavyzdžiui, trejų metų) ir tik tada, jei vaikas vis dar nekalba arba kalba neaiškiai, kreiptis į logopedą. O neretai uždelsiama iki ketvirtojo ar net penktojo vaiko gimtadienio.

Vaikui augant, kartu auga ir reikalavimai, ką jis turėtų mokėti. Vos vieno metų vaikas jau gali išsakyti iki 30 žodžių, dar daugiau jų – suprasti. Po antrojo gimtadienio vaikas jau pradeda jungti žodžius į frazes, sakinius. O trejų metų vaikas bendrauja ilgesniais sakiniais. Tokio amžiaus vaiko kalba jau turėtų būti suprantama ne tik artimiausiems šeimos nariams, bet ir svetimiems žmonėms. Todėl svarbu atkreipti dėmesį į vaiko kalbos raidą jau ankstyvesniame amžiuje. Kūdikystėje stebime vaiko gugavimą, čiaušėjimą, susidomėjimą žaislais. Tikriname, ar reaguoja kalbinamas, šypsosi, ar ieško garso šaltinio ir pan. Nuo vienerių metų stebime, kaip vaikas reiškia savo norus, ar pirštuku parodo norimą daiktą. Dažnai skundžiamasi, kad vaikas taria mažai garsų, žodžių, tačiau būtina įvertinti ir tai, ar jis supranta, apie ką kalbate, ar vykdo žodines instrukcijas (parodyti pirštu tam tikrą daiktą, atnešti, paduoti ir kt.), ar gali išlaikyti sukaupytą dėmesį.

Jeigu kyla kokių nors abejonių, rekomenduoju nedelsti ir apsilankyti specialisto konsultacijoje, kur bus vertinama vaiko kalbos raida bei teikiamos rekomendacijos, kuriomis pasinaudoję namuose pasieksite geresnių rezultatų. Taip pat, esant poreikiui, gali būti rekomenduojamos ir kitų specialistų (ergoterapeuto, kineziterapeuto, psichologo) konsultacijos. Kalbos bėdos gali būti kitų sutrikimų padarinys.

2 mitas. Berniukai pradeda kalbėti vėliau, todėl nereikėtų nerimauti dėl jų vėluojančios kalbos raidos.

Kiek dažniau laukti, kol vaikas prabils be specialistų pagalbos, yra linkę berniukų tėvai, nes vis dar gajus mitas, kad berniukai kalbėti pradeda vėliau. Netikėkite tuo. Visada naudingiau pasikonsultuoti su specialistu, kuris įvertins vaiko kalbos raidą, nustatys, ar kalba atitinka amžių, o jos sutrikimo atveju paaiškins, kurios sritys vėluoja, pateiks rekomendacijų, kaip

dirbti namuose. Jei yra kokių nors sunkumų, juos lengviau įveikti ankstyvesniame amžiuje.

3 mitas. Vaikas pradės kalbėti gerokai vėliau, jei namuose bendraujama keliomis kalbomis.

Vyrauja skirtingos specialistų nuomonės dėl bendravimo keliomis kalbomis namuose. Vieno atsakymo nėra. Vertėtų atsižvelgti į individualią vaiko situaciją. Įprastos raidos vaikai gali be didelio vargo išmokyti bendrauti daugiakalbėje aplinkoje, atskirti, kuriose situacijose su kokiais asmenimis kokia kalba bendrauti. Tačiau kai vėluoja mažylis kalbos raida, rekomenduojama šeimoje pasirinkti vieną kalbą ir neskubėti mokyti antrosios, trečiosios, kol vaikas nėra pakankamai įgudęs bendrauti pirmąja kalba. Antraip gali nutikti taip, kad vaikas turės sunkumų mokykloje, tinkamai nemokėdamas ugdymo kalbos.

Praktikoje pastebime, kad autizmo spektro sutrikimą (ASS) turintys vaikai pradėję kalbėti vartoja daugiau angliškų žodžių, nors jų artimoje aplinkoje šia kalba nėra bendraujama. ASS turintys vaikai dažniausiai noriai naudoja technologijas. Anglų kalba yra paprastesnė, trumpesnė nei lietuvių, todėl vaikai jos noriau mokosi (pvz., „vienas“ – one, „mėlyna“ – blue, „karvė“ – cow, „kamuolys“ – ball...).

4 mitas. Ugdomieji žaidimai telefone arba planšetiniame kompiuteryje yra naudingi, nes vaikas daug išmoka.

Gyvename supami technologijų, jos yra neatsiejama mūsų gyvenimo dalis. Jos tampa vis svarbesnės ir mažųjų kasdienybėje. Kuriami ugdomieji, lavinamieji žaidimai, filmai, programėlės... Regis, tik su telefonu ar planšetiniu kompiuteriu vaikas be jokio vargo išmoks spalvas, skaičius, naujų žodžių ir t. t. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad jokios technologijos negali pakeisti kokybiško bendravimo.

Telefonu ar planšetiniu kompiuteriu užsiėmęs vaikas įdėmiai stebi ekraną užčiaupęs burnytę – lūpos ir liežuvis nejuda, t. y. nedirba artikuliacinis aparatas. Taip pat ilgiau žaidžiant kompiuteriu, mažiau laiko lieko kitoms veikloms, bendravimui. Dėl to nukenčia vaiko kalba, vaizduotė, gebėjimas reikšti mintis, jam sunkiau sukaupiti dėmesį.

Nors ir neabejoju technologijų svarba, tačiau mažiems vaikams spalvas vis dėlto verčiau mokytis su spalvotais kamuoliukais ar kubeliais. Reikėtų kuo mažiau laiko skirti kompiuteriniams žaidimams, o daugiau – pokalbiams, bendravimui, kai galime matyti vienas kito veidą, emocijas.

5 mitas. Bendravimas paveikslėliais neskatina kalbėjimo, dėl to vaikas gali pradėti vėliau kalbėti.

Kalbos sutrikimas ilgai buvo vienas pagrindinių požymių diagnozuojant autizmą, taip pat vienas iš bruožų, autizmą skiriančių nuo Aspergerio sindromo. Tarp ASS asmenų kalbos sutrikimai yra labai dažni. Kai kurie vaikai gali visai nenaudoti kalbos kaip bendravimo priemonės, o vizualinės priemonės bus jų pirmas žingsnis į komunikaciją.

Tačiau net ir kalbantys ASS vaikai patiria sunkumų savo norus perteikdami kitiems žmonėms, palaikydami pokalbį, atsakydami į klausimus, pasakodami apie dienos įvykius. Dažniausiai jie geriau suvokia regimąją informaciją, todėl paveikslėliai gali padėti geriau suprasti žodžių reikšmes, kalbą, reikšti mintis, tvarkytis su nerimu. Paveikslėlius naudinga pasitelkti bendraujant ir su nekalbančiais, ir su kalbančiais vaikais.

6 mitas. Vaikui užtenka logopedinių pratybų, namuose papildomai dirbti nebereikia.

Jeigu vaikas lanko logopedinius užsiėmimus ugdymo įstaigoje, greičiausiai jie vyksta po pusę valandos vos 1 ar 2 kartus per savaitę, o gal net yra nereguliarūs. Bet koku atveju vien specialistų pamokėlių nepakanka. Svarbus specialistų ir tėvų bendradarbiavimas, tęstinumas namuose. Pavyzdžiui, vaikas logopedo kabinete gali taisyklingai tarti garsus, o kitoje aplinkoje, jei to nebus prašoma, nesistengti ir „pamiršti“ išmoktą garsą. Tęstinumas reikalingas ne tik išmoktam garsui ar žodžiui įtvirtinti – svarbu laikytis vienodų nurodymų, paisyti specialistų rekomendacijų dėl aplinkos ar veiklos struktūravimo, dienvartinės, priemonių naudojimo.

7 mitas. ASS turintis vaikas niekada nekalbės.

Žiūrint į skirtingus mokslinių tyrimų rezultatus, ASS turinčių asmenų, kurie taip ir neprabyla, procentas svyruoja nuo 25 iki 50), tačiau ar konkretus vaikas pradės kalbėti ir kada, nuspėti, ypač ankstyvoje vaikystėje, tikrai neįmanoma. 2013 metais JAV atlikto tyrimo metu ištirta daugiau nei 500 ASS turinčių vaikų nuo 8 iki 17 metų, kurie būdami ketverių metų visai nekalbėjo arba

vartojo pavienius žodžius, frazes be veiksmažodžių. Beveik pusė (47 proc.) tirtųjų bėgant laikui gana gerai įvaldė kalbą. Nekalbantys vyresni ASS turintys asmenys mažai tirti, dėl to patikimų duomenų, įžvalgų labai trūksta. Tačiau nėra įrodymų, kad kalbos nebuvimas būtinai reiškia intelekto sutrikimą. Būtinose pastangos, ilgalaikis ir nuoseklus darbas, tėvų, logopedo ir kitų specialistų bendradarbiavimas, naujų darbo metodų paieška. Kiekvienas vaikas yra unikalus, todėl neįmanoma nuspėti jo potencialo ir kada jis pradės kalbėti. Vadinasi, negalime nustoti stengtis bei nurašyti ir vyresnio neprabilusio vaiko. O kol nėra kalbos, reikia išmokyti alternatyvių komunikavimo būdų, pavyzdžiui, gestų kalbos.

8 mitas. Logopedo pamokas užtenka lankyti kelis mėnesius. Neverta tęsti, jeigu per tą laiką vaikas nepradeda kalbėti.

Retai per tokį trumpą laiką galime pastebėti žymių pokyčių, pasiekti numatytus tikslus. Dažniausiai tai yra ne vienus metus trunkantis procesas. Greitesnį rezultatą lemia tėvų ir specialistų bendradarbiavimas. Niekada negali nuspėti, kaip greitai bus padaryta pažanga, kiek laiko reikės lankytis pas logopedą, tačiau, jei norime teigiamų rezultatų, būtinas tęstinumas.

Darbas planuojamas atsižvelgiant į kiekvieno vaiko gebėjimus, sunkumus, interesus. Iškeliami individualūs tikslai, pavyzdžiui, mokytis izoliuoto garso, garso žodžiuose, garsažodžių tarimo, plėsti pasyvųjį ir aktyvųjį žodyną, kalbos gramatinio taisyklingumo ir pan. Pasiekus numatytą tikslą, iškeliami sudėtingesni tikslai. Tarkim, jei tikslas tarti garsažodžius buvo pasiektas, toliau mokomasi tarti dviskiemenius žodžius.

9 mitas. Nekalbantiems vaikams padės tik medicininės procedūros.

Kiekvienam vaikui individualiai parenkami būdai, priemonės, reikalingi siekiant numatytų tikslų. Esant poreikiui ir galimybėms (juk gali nutikti ir taip, kad vaikas prieštarautų, nesileis), logopedas savo darbe gali naudoti logopedinius zodus taisyklingiems garsams išgauti, rekomenduoti pakirpti per trumpą liežuvio pasaitėlį, atlikti logopedinį masažą. Masažo tikslas – atkurti normalią raumenų įtampą, kad liežuvio ir lūpų judesiai taptų tikslesni, kalba aiškesnė.

10 mitas. Visi logopedai vienodi, tik kaina skiriasi.

Renkantis logopedą neverta orientuotis tik pagal pamokų kainą. Vieni logopedai daugiau specializuojasi dirbdami su ASS turinčiais vaikais, kiti – su mikčiojančiais, skaitymo ir rašymo sutrikimų, kalbos neišsivystymų ar kitų sutrikimų turinčiais pacientais.

Kainą lemia ne tik logopedo kvalifikacija, patirtis, lankyti kursai, bet, tarkim, ir miestas, kuriame jis dirba. Norėdami pasiekti geriausių rezultatų logopedai gali taikyti skirtingus būdus.

Nevertėtų pamiršti, kad pamokos gali vykti ne tik privačiuose kabinetuose, bet ir ugdymo įstaigose. Sveikatos priežiūros įstaigose konsultuoja logoterapeutai (t. y. logopedai, baigę kalbos korekcijos tobulinimosi kursus ir turintys galimybę dirbti sveikatos priežiūros įstaigoje). Pas šiuos specialistus galite patekti nemokamai, gavę šeimos gydytojo siuntimą.

Kodėl vaikas vaikšto ant pirštų galų?

Lukas Kamarauskas

Vaikščiojimas ant pirštų galų, arba pasistiebus, apibūdinamas kaip ėjimas dedant pėdą ne visu jos paviršiumi, o tik priekine dalimi. Dažnai tai būdinga vaikščioti pradedantiems kūdikiams, tačiau, laikui bėgant, jie natūraliai pradeda remtis visa pėda. Jeigu įprotis išlieka po trečiojo gimtadienio ir priežastys nėra neurologinės, ortopedinės ar psichinės ligos, vaikui gali būti diagnozuojamas ideopatinis vaikščiojimas. Jis dažniau pasireiškia berniukams nei mergaitėms ir gali lydėti visą gyvenimą. Vaikščiojimas ant pirštų galų taip pat būdingas vaikams, turintiems kalbos, mokymosi, smulkiosios ir stambiosios motorikos sutrikimų.

Vaikščiojimas ant pirštų nėra autizmo bruožas

Skirtingų sričių specialistai siūlys šią problemą spręsti savais metodais. Gydytojas ortopedas siūlys parinkti ir pritaikyti ortopedinius įtvarus. Kineziterapeutas gali rekomenduoti liemens stiprinimo ir apatinių galūnių tempimo pratimus, masažą. Turint cerebrinį paralyžį ar raumenų atrofiją, nekoreguojant tokio vaikščiojimo galimos sąnarių kontraktūros, ribotos judesių amplitudės, nuovargis ir skausmas. Neišsprendus šių problemų ortopedinėmis priemonėmis ar raumenų stiprinimo bei tempimo pratimais, gali būti net siūloma operuoti. Tačiau norint vaikui suteikti tinkamą pagalbą, pirmiausia reikia išsiaiškinti tokio vaikščiojimo priežastį.

Dažniausiai pasitaikantys sutrikimai, lemiantys vaiko vaikščiojimą ant pirštų galų:

- fiziniai – dėl sutrumpėjusios Achilo sausgyslės, jungiančios blauzdos raumenis su kulnu, pėdoms sunku nusileisti ant žemės;
- neurologiniai – autizmo spektro sutrikimas, cerebrinis paralyžius, raumenų atrofijos, kurios turi įtakos raumenų tonusui ir motorinei kontrolei;
- sensorinės integracijos – sutrikęs sensorinės informacijos supratimas, susijęs su vestibularine (kūno stabilumo), taktiline (lietimo) ir propriocepine (giliųjų jutimų) pojūčių sistemomis. Perdėtas pojūčio siekimas arba vengimas. Vaikštant pasistiebus gali būti siekiama papildomų pojūčių, perduodamų raumenyse, sausgyslėse ir sąnariuose esančių receptorių. Šie pojūčiai vaikui leidžia geriau suvokti kūno padėtį judant ar stovint, t. y. suprasti, kur yra jo kūno dalys, kaip jos juda ir kokia jėga atliekami judesiai. Taip pat minėti receptoriai pagerina serotonino išsiskyrimą, todėl pasistiebęs vaikas nusiramina. Ir priešingai

– eidamas ant pirštų galų jis gali siekti išvengti nemalonių pojūčių dėl skirtingų paviršių lietimo, spaudimo ar net grindų dangos temperatūros. Vestibulinė sistema šiame procese taip pat atlieka svarbų vaidmenį. Siekdamas patirti supimo pojūtį, vaikas gali dažnai keisti kūno padėtį bėgdamas ar stovėdamas linguoti. Atsistojus ant pirštų galų, šis pojūtis sustiprėja, vaikas praranda stabilumą ir taip gauna trūkstamų pojūčių.

Ką daryti pastebėjus, kad vaikas vaikšto ant pirštų galų?

Jeigu ant pirštų galų vaikstantis vaikas turi autizmo spektro sutrikimą, tokios problemos kaip kontraktūros ar sumažėjusios judesių amplitudės nėra pastebimos. Rekomenduojame pasitarti su ergoterapeutu. Dažniausia tokio vaikščiojimo priežastis – sensorinių pojūčių paieška. Nesuregulius vaiko pojūčių sistemų, galimi ne tik vaikščiojimo, bet ir mokymosi, elgesio, emocijų bei savarankiškumo sunkumai. Ergoterapeutas įvertins vaiko stipriąsias ir silpnąsias sensorinės integracijos vietas ir parinks tinkamas veiklas bei užduotis, o tai dažniausiai bus linksni žaidimai:

- įvairios estafetės, kurių metu bus lipama per nestabilius ir skirtingų tekstūrų paviršius (balansinę lentą, taktilinius diskus, takelius ar savos gamybos skirtingų paviršių priemonės);

- ėjimas basomis per storą virvę ar putas, piešimas ant jų;
- vaikščiojimas vaizduojant įvairius gyvūnus – tai skatina platesnę judesių įvairovę. Pavyzdžiui, meškos eiseną – judėjimas remiantis rankomis ir pėdomis; krabo eiseną – ėjimas remiantis rankomis bei pėdomis, pakėlus dubenį. Galima šokinėti kaip varlei arba vaizduoti pingvino eiseną, kai remiamasi kulnu, o kojų pirštai pakelti;
- lipimas basomis į įkalnę, pavyzdžiui, čiuožyklą ar kamuolių kalną, rampą – tai leidžia geriau suprasti savo kūno schemą, tinkamai paskirstyti kūno jėgą ir svorį;

Vaiko drausminimas problemos neišspręs

Taigi, vaiko vaikščiojimą ant pirštų gali lemti fiziniai, neurologiniai ar sensoriniai veiksniai. Jei priežastis – sensoriniai veiksniai, skiriamos įvairios veiklos, slopinančios stiprius pojūčius, o silpnus didinančios ir taip kontroliuojančios vaikščiojimą. Specialistas taip pat gali rekomenduoti avėti sunkesnius ar aukštesnės pakulnės batus, kojų svarelius papildomai giliųjų jutimui stimuliacijai.

Dažnai vaikščiojimo pasistiebus problemą tėvai bando išspręsti tiesiog drausmindami vaiką žodžiu ar spausdami žemyn. Tai gali tik pabloginti situaciją – jūsų vaikas gali pradėti stimuliuoti sensorinius pojūčius

- įvairių daiktų sugriebimas viršutiniu pėdos paviršiumi (tinka minkšti maišeliai);
- daiktų sugriebimas ir perkėlimas kojų pirštais (maži kamuoliukai ir kiti žaisliukai);
- vaikščiojimas ant suaugusiojo pėdų;
- šokinėjimas ant terapinio kamuolio, pasyvus supimasis pirmyn atgal ir į šonus, sukimasis, buvimas aukštyje kojomis, savarankiškas supimasis – šios veiklos naudingos vestibulinei, propriocepinei, taktilinei sistemoms.

kitais, netinkamais, būdais. Todėl pirmiausia rekomenduojama kreiptis į specialistą, kad šis įvertintų tokio vaikščiojimo priežastį. Praktikoje būna, kad tėvai pas specialistą atveda vaiką, kuris, be vaikščiojimo pasistiebus, turi ir kitų elgesio iššūkių. Taikant veiklas, padedančias reguliuoti vaiko pojūčių sistemas, išsprendus vaikščiojimo ant pirštų galų problemą, neretai sumažėja ir kitų elgesio sunkumų.

Parinkdamas užduotis specialistas turėtų įvertinti, kokių pojūčių sistemų sutrikimai sukelia sunkumų kasdienėse, produktyvios ir laisvalaikio veiklose. Kiekvienas vaikas gali skirtingai suvokti sensorinius dirgiklius, todėl ir veiklos vaikui turi būti tikslingai pritaikytos, t. y. kas tinka vienam, nebūtinai tiks kitam. Reikėtų stebėti, kaip atliekamos paskirtos veiklos, ar jos nesukėlė netinkamo elgesio ar emocijų, ar vaikas nepervargsta. Taip pat svarbu, sukūrus tinkamą ir saugią aplinką, leisti vaikui pačiam susipažinti su savo kūnu ar paruoštomis priemonėmis, galbūt jis pats sugalvos, kaip gauti tinkamų pojūčių, ir mažiau vaikščios pasistiebus.

Empatija: ♥

ar tikrai autistiški žmonės jos neturi?

Laura Valionienė

Autizmo spektro sutrikimą (ASS) turintys asmenys dažnai įvardijami kaip neįautrūs kitų emocijoms, neturintys empatijos. Jų sunkumai tinkamai reaguoti į skirtingas socialines situacijas tapo ne vieno anekdoto pagrindu. Kas už viso to slypi? Ar tikrai autistiški žmonės neturi empatijos, ar tai tik mitas? Ką sako mokslas ir kokios yra asmeninės autistiškų asmenų patirtys?

Aleksitimija – dažna autizmo palydovė

Negebėjimas atpažinti kitų žmonių emocijų vadinamas aleksitimija. Dėl šio sutrikimo sunku atpažinti ir įvardyti skirtingas emocijas, kūno pojūčius, išreikšti emocijas, trūksta vaizduotės, mintys labiau nukreiptos į vidines nei išorines patirtis. (1) Tyrimai rodo, kad dėl nenustatytų priežasčių apie 50 proc. autistiškų asmenų turi ir aleksitimijos sutrikimą. (2) Tačiau panašus procentas aleksitimijos pasireiškia ir kartu kitais neurologiniais sutrikimais, tokiais kaip depresija, nerimo sutrikimai. (3) Vadinasi, tai ne autizmo bruožas, o gretutinis sutrikimas.

Tomas Eicher-Lorka, kuriam diagnozuotas Aspergerio sindromas, visada turėjo problemų atpažindamas emocijas. Jis prisimena: „Žiūrėdamas į žmogų nesuprasdavau, kokią emociją jis išgyvena. Bandydavau atspėti ir į ją tinkamai reaguoti, deja, tie bandymai dažnai būdavo nesėkmingi. Žmonių jausmus ir reakcijas man padėjo suprasti Paulo Ekhermano knyga „Emotions revealed: understanding faces and feelings“ („Atskleistos emocijos: jausmų ir veidų supratimas“). Ją išmokau atmintinai ir realybėje matomam veidui mintyse pritaikydavau paveikslą iš knygos. Taip pat man sunku iš intonacijos nustatyti, ką jaučia kitas žmogus. Gerai pažįstamus lengviau perskaitau, nes kiekvienas žmogus turi būdingą jausmų paletę, tipines reakcijas. Laikui bėgant išmoksti jų specifinius emocinius atsakus.“

ASS turinčio pedagogo Mareko Stakiewicziaus nuomone, daug autizmo spektro žmonių turi vienokių ar kitokių sunkumų atpažįstant emocijas: „Viena dažniausių priežasčių – autistiškų ir neurotipinių žmonių emocinio kodo skirtumai. Emocinis kodas – tai elementų, kuriais reiškiamos emocijos, visuma. Autistiški vaikai dažnai negauna adekvataus atsako į savo emocijas, todėl turi sunkumų jas atpažindami. Taip pat daug „terapijų“ moko atmesti natūralius emocinius kodus ir juos pakeisti „socialiai priimtinais“. Tačiau mojavimas rankomis ar šokinėjimas aukštyrų žemyn gali būti tokia pati išraiška kaip šypsena. Atminkime,

kad atpažinti emocijas mokomasi jas apibūdinant, pavyzdžiui: „Aš matau, kad dabar mojuoji rankomis. Manau, esi laimingas.“

Empatijos nebuvimas ar hiperempatija?

Išskiriamos trys empatijos rūšys: emocinė, kognityvinė ir užuojautos. Emocinė empatija siejama su gebėjimu išgyventi kito emocijas, jausmus. Pavyzdžiui, iškart tampa liūdna, kai kitas žmogus liūdi. ASS turintys asmenys neretai pamini, kad tokios empatijos jiems ne tik netrūksta, bet netgi yra per daug. Hiperempatija – tai ypatumas, pasireiškiantis neįprastai stiprių kitų asmenų emocijų pajautimu. Ji nėra ASS bruožas, ją gali turėti ir asmenys ne iš autizmo spektro. Pastebima, kad hiperempatija labiausiai veikia susidūrus su neigiamomis kitų emocijomis, tokiomis kaip nerimas, liūdesys, skausmas. Manoma, kad genai, didinantys polinkį į fizinį jautrumą, galimai sąveikauja su genetiniu polinkiu į empatinį jautrumą. Tai daro įtaką neurobiologiniams procesams, lemiantiems jaučiamą stresą reaguojant į kito asmens skausmą ar liūdesį. Šią savybę turintys asmenys labiau linkę jausti kaltę tarpasmeniniuose santykiuose. Tokie pojūčiai ir jausmai galiausiai gali atvesti iki nerimo ir depresijos sutrikimų, žemos savivertės. Manoma, kad genų įtaka hiperempatijai labiausiai pasireiškia ankstyvoje vaikystėje. Tuo metu vaikai jautriausi aplinkai, be to, formuojasi asmenybė, suvokimas, įprastos reakcijos. Todėl būtent ankstyvoje vaikystėje svarbiausia suteikti emociškai saugią aplinką, taip pat mokyti priimti ir suprasti savo bei kitų emocijas. (4)

Emocijų vengimas – savisaugos elementas

Autizmo spektro sutrikimą turintis Peteris Howelas teigia, kad sukurta nauja teorija – „intensyvaus pasaulio sindromas“. Pagal ją, bent daliai autistiškų asmenų problemų kyla ne dėl empatijos trūkumo, o dėl pertekliaus: „Mus vargina intensyvus bendravimas, taigi mes atsitraukiame. Autistiški asmenys akių kontakto vengia ne todėl, kad nesidomi veidais, greičiau priešingai. Kitų žmonių emocijos baugina. Galvoje kyla sumaištis – kaip padėti kitam žmogui susitvarkyti su jo skausmu, kad galėtum susitvarkyti su savuoju? Bandai reaguoti į jų emocijas taip, kaip norėtum, kad būtų reaguojama į tavąsias, bet paaiškėja, kad tai yra visiška priešingybė to, ko nori kitas žmogus. Tada jau ne tik vargsti su emocijomis, bet sutrinki dėl atstūmimo, kai aktyviai stengeisi padėti. Galiausiai tiesiog atsitrauki. Imi bendrauti su žmonėmis, kurie priima tave ir tavo emocinį atstumą.“ (5)

M. Stankiewiczius prisipažįsta: „Stiprios kitų žmonių emocijos, netgi teigiamos, man kelia nerimą, o tai vargina. Net dėl savo paties stiprių emocijų jaučiuosi neįaukiai, net jei jaučiuosi

laimingas. Ilgai maniau, kad emocijos tik kelia problemas, todėl mėgstamiausia mano būseną buvo tylą ir ramybę. Manau, tai veikia panašiai kaip sensorinė sistema – per daug stimulo, net malonaus, sukelia perkrovą.“ T. Eicher-Lorka priduria, kad autistiškiems asmenims kartais sunku atpažinti emocijas lygi. Jie į nestiprią emociją gali reaguoti kaip į stiprią.

Sunkumai perkeltinėmis prasmėmis

Visuomenėje paplitęs anekdotas apie vyro reakciją į pykstančią žmoną: „Ką aš vėl ne taip padariau?“ Tai kognityvinės empatijos sunkumai. Ši empatijos rūšis siejama su kito asmens individualios perspektyvos suvokimu, kito žmogaus mąstymo, požiūrio ir elgesio supratimu. Tai sudėtingas mąstymo procesas, kuris leidžia suvokti, ką reiškia kito žmogaus užuolankomis pasakyta mintis, apsimestinės emocijos. Neurotipiniai žmonės paprastai tai perpranta labai greitai, o daugeliui autistiškų žmonių reikia įdėti pastangų. Suprantame, kad jiems reikia sakyti tiesiai šviesiai, duoti tikslias instrukcijas, nes jiems nėra savaime aišku. Tarptautinėje autizmo bendruomenėje vartojami du terminai: „proto teorija“ (angl. *Theory of mind*) ir „proto aklumas“ (angl. *Mind blindness*). „Proto teorija“ – tai gebėjimas sąmoningai atpažinti kitų žmonių būsenas: ką jie galvoja ar jaučia, kokios jų mintys, kokie troškimai, o „proto aklumas“ yra tokio gebėjimo nebuvimas. Pastarasis yra vienas dažniausių bruožų, į kuriuos atsižvelgia specialistai, tirdami dėl autizmo diagnozės.

Ribų nesuvokimas dažnai lemia nestandartinius problemų sprendimus

Atjautos empatija apima pastangas padėti, suprasti kito žmogaus būklę. Ji susijusi su aktyviais pagalbos veiksmais, pavyzdžiui, sergantį žmogų nukreipti pas specialistus. ASS turintiems žmonėms netrūksta tokios empatijos, nors jiems kartais sunku nuspręsti, kokios pagalbos siūlymas yra tinkamas tuo metu. Autistiški žmonės turi daug mažiau ribų, o tai yra itin teigiamas dalykas, jei ieškome naujų sprendimų, atrodytų, neįveikiamoms problemoms spręsti. Tačiau kalbant apie emocinės paramos gavimą ir suteikimą, autistiškiems žmonėms neretai sunku suprasti, kur yra socialinės ribos, kiek fizinio kontakto yra socialiai

priimtina. Kai kurie apkabina per stipriai arba tiesiog nemėgsta apsikabinti, dėl to klaidingai įvertinami kaip neįaučiantys ar negebantys mylėti.

M. Stankiewiczus sako: „ASS turintiems žmonėms neretai sunku tinkamu metu pasakyti reikiamus žodžius. Tai sukelia įvairius nesusipratimus, trikdo aplinkinius. Bet tai nereiškia, kad autistiškam žmogui nerūpi. Mano empatija yra kiek kitokia nei neurotipinių žmonių. Jie siunčia „mintis, maldas ir teigiamą energiją“ arba verčia kartu su žmogumi, kuris susilaužė ranką. O aš ieškočiau būdų, kaip iškviešti greitąją pagalbą arba liepčiau visiems užsičiaupiti ir sutvarstyčiau ranką.“

T. Eicher-Lorka pritaria: „Aš dažniausiai stengiuosi įsikišti, jeigu yra aiškiai matomas problemos sprendimas. Deja, dažnai sunku įvertinti socialiai priimtą atsaką, ypač į stiprų emocinį šoką. Sunku suprasti, ar žmogų reikėtų apkabinti, ar patylėti, ar ką nors jam pasakyti. Dažniausiai randu tinkamą veiksmų planą, ypač kai tai yra fizinė problema, tokia kaip tvarstymas, gelbėjimas ar pagalbos iškvietimas.“

Dalis ASS turinčių asmenų susiduria su įvairiomis problemomis atpažįstant savo ar kitų jausmus, daugumai sunku suprasti, kokia reakcija yra tinkama ir kokios pagalbos reikia, tačiau autistiški asmenys geba jausti, atjausti ir nori padėti.

Literatūros šaltiniai:

1. Sifneos P.E. The prevalence of 'Alexithymic' characteristics in psychosomatic patients, 1973, Prieiga internetu: <https://www.karger.com/Article/Abstract/286529>
2. Emma Kinnaird, Catherine Stewart, Kate Tchanturia, Investigating alexithymia in autism: A systematic review and meta-analysis, European Psychiatry, 2019. Prieiga internetu: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6331035/>
3. Lucia Ricciardi, Benedetta Demartini, Aikaterini Fotopoulou, Mark J. Edwards, Alexithymia in Neurological Disease: A Review, Neuropsychiatry, 2015. Prieiga internetu: <https://neuro.psychiatryonline.org/doi/full/10.1176/appi.neuropsych.14070169>
4. Erin B. Tone, Erin C. Tully, Empathy as a "Risky Strength": A Multilevel Examination of Empathy and Risk for Internalizing Disorders, Development and psychopathology, 2015. Prieiga internetu: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4340688/>
5. Peter Howell, How do you think autistic people deal with hyper-empathy? 2017. Prieiga internetu: <https://www.quora.com/How-do-you-think-autistic-people-deal-with-hyper-empathy>

Profesinis mokymas – kelias į didesnį savarankiškumą

Julija Dargienė

Profesinis mokymas padidina asmenų su specialiaisiais poreikiais galimybes įsidarbinti, užsitikrinti didesnį savarankiškumą, gyventi visavertį gyvenimą ir labiau integruotis į visuomenę. Pasaulinė statistika teigia, kad tik 15 proc. autistiškų asmenų turi nuolatinį darbą – mažiausiai dirbančių asmenų, palyginti su kitų negalių bendruomenėmis.

Lietuvoje profesinio mokymosi galimybės nėra plačios, vis dėlto yra kelios dešimtys mokyklų ir centrų, į kuriuos galima kreiptis. Mokinių registro duomenimis, 2019 m. profesinio mokymo įstaigose buvo registruoti 1868 asmenys, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių. Šiame straipsnyje papasakosime apie tokias įstaigas, jų programas ir stojimo bei mokymosi tvarką.

Mokymo programos keičiasi

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (ŠMSM) atstovė Alma Vijeikytė atkreipia tėvų dėmesį į tai, kad kasmet profesinio mokymo programų, į kurias vykdomas priėmimas, sąrašas keičiasi. Todėl prasidedant priėmimui reikėtų atidžiai peržiūrėti programas, kurios pateikiamos Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacijos bendrajam priėmimui organizuoti (LAMABPO) interneto svetainėje <https://profesinis.lamabpo.lt/>.

Vilniaus paslaugų verslo profesinio mokymo centro direktorė Rita Pečiukaitytė pasakoja: „Asmenims su specialiaisiais poreikiais mes turime tris specialybes: dailiųjų tekstilės dirbinių gamintojas, floristas, siuvinių gamintojas. Tam, kad galėtume vykdyti mokymą pagal šias programas, kasmet turi susirinkti mažiausiai keturi neįgalūs žmonės.“

Kaune esančiuose Maisto pramonės ir prekybos bei Statybos ir paslaugų mokymų centruose jaunuoliai su specialiaisiais poreikiais mokomi virėjo, konditerio, viešbučio darbuotojo, apdailininko, staliaus, dailiųjų dirbinių pynėjo, avalynės taisytojo specialybių.

O Panevėžio profesinio rengimo centre vykdomos programos vaikams, kurie negali, nenori arba nesugeba įgyti vidurinio išsilavinimo. Į šį centrą ateina mokytis 15–16 metų jaunuoliai. Baigę 9 ir 10 klases, jie gali tęsti mokslus kitur arba likti mokytis specialybės ir šioje mokykloje įgyti vidurinį išsilavinimą. Programų mokiniams su specialiaisiais poreikiais neturi (išskyrus programą „Kaimo verslai“, kuri dar tobulinama), bet jų paketas dabar svarstomas. Centro atstovė Gražina Aperavičienė teigia:

„Mes šias programas tikrai privalome turėti ir turėsime. Žinome, kad tokių programų reikia.“

Vilniaus technologijų mokymo centro direktoriaus pavaduotoja ugdymui Virginija Putnaitė pasakoja, kad nuo 2019 metų rugsėjo 1 d. jų centre buvo atsisakyta šaltkalvio programos, skirtos specialiųjų poreikių turintiems asmenims. Taip įvyko todėl, kad per penkiolika jos gyvavimo metų nė karto nebuvo susirinkę pakankamai mokinių, kad susiformuotų grupė. V. Putnaitė pataria neįgalių vaikų tėvų asociacijoms ir kitoms suinteresuotoms organizacijoms inicijuoti jiems aktualių programų kūrimą ir vykdymą. Tai galima padaryti kreipiantis į Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centrą ir nurodant pagrįstą tokios programos poreikį. Tada mokyklos ir kitos atsakingos institucijos parengs programas ir, gavę finansavimą, galės jas vykdyti.

Reikalavimai stojantiems skiriasi

Kadangi skiriasi profesinių mokyklų siūlomos programos, šiek tiek skiriasi ir asmenų, kuriuos šios įstaigos gali priimti, grupės. Kiekvienu atveju patartina tiesiogiai bendrauti su mokyklos administracija ir išsiaiškinti, kokie vaikai gali ten mokytis.

R. Pečiukaitytė paaiškina taip: „Į mokyklą mes galime priimti mokinį pagal ES kvalifikacijos sandaros lygių aprašo II lygmenį. II lygmuo reiškia, kad mokinsys gali dirbti arba mokytis prižiūrimas kito asmens su tam tikru savarankiškumu. Pas mus mokinsys turi gebėti pats atvykti į mokyklą, pasinaudoti tualetu, judėti po mokyklą, ateiti pavalgyti. Mes turime tik profesijos mokytojus.“ Paklausta apie reikalavimus būsimiems mokiniams, Vilniaus profesinės mokyklos vadovė sako: „Specialiųjų poreikių mokinsys turi būti baigęs individualizuotą programą, turi turėti bent pradinį išsilavinimą arba būti baigęs specialaus ugdymo mokyklą. Į 11 klasę neįgalūs asmenys priimami, jei yra baigę 10 klasių pagrindinėje mokykloje. Toks asmuo turi pateikti pažymą iš PPT su įrašu „turintis specialių ugdymo poreikių dėl nežymaus intelekto sutrikimo“. Šie vaikai mokosi atskirose grupėse. Tačiau yra ir neįgalių vaikų, kurie mokosi bendroje klasėje. Iš 840 šios mokyklos mokinių 32 vaikai turi specialiųjų poreikių.“

Kauno maisto pramonės ir prekybos mokymo centro atstovė Roma Šumkauskienė sako: „Įstoti į mūsų mokymo centrą gali žmonės, turintys negalią dėl nežymaus arba vidutinio protinio atsilikimo, elgesio, emocijų sutrikimų, asmenys, turintys lėtinių motorinių sutrikimų.“

Kauno statybos ir paslaugų mokymo centro direktorius Ričardas Šeštokas taip apibūdina reikalavimus būsimiems mokiniams: „Priimami visi sutrikusio intelekto ir kompleksinę negalią turintys jaunuoliai, baigę (arba mokęsi pagal) pagrindinio ugdymo mokymo programą. Negalime priimti tik tų, kurie yra neveiksnūs ir kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra.“

Klaipėdos technologijų mokymo centro atstovė Albertina

Kemenšienė pasakoja: „Mes turime pagrindinio mokymo antros dalies programą, tai yra 9–10 klases. Ir vidurinio ugdymo – 11–12 klasių programas. Į 9–10 klases priimame mokinius, kurie turi intelekto sutrikimų ar mokymosi sunkumų ir mokosi pagal pritaikytas programas. Į 11–12 klases priimame mokinius, kurie yra baigę pagrindinio ugdymo programą, bet turi klausos negalią. Galime priimti vaikus su judėjimo negalia. Deja, vaikų su intelekto sutrikimais, stipria protine negalia į 11–12 klases ir profesinį mokymą negalime priimti, nes neturime mokytojų padėjėjų.“

Priėmimo į mokyklas tvarka centralizuota

Profesinio mokymo įstatymas nustato, kad priėmimas į profesinio mokymo įstaigas vykdomas centralizuotai, tai yra visi prašymai pateikiami internetu LAMABPO tinklalapyje <https://profesinis.lamabpo.lt>.

Specialiųjų ugdymosi poreikių dėl intelekto sutrikimo turinčius stojančiuosius į sistemą registruoja pačios profesinio mokymo įstaigos. Prieš tai stojantieji turi atnešti prašymus tiesiogiai į pasirinktą profesinio mokymo įstaigą, kurios darbuotojai padės tinkamai užpildyti visas reikalingas grafas, iš anksto pasakys, kokių papildomų dokumentų dar gali prireikti. Šiems vaikams suteikiamas nemokamas maitinimas, jeigu reikia, ir apgyvendinimas bendrabutyje, kartą per savaitę apmokama kelionė namo ir atgal.

Registruojantis šioje interneto svetainėje reikia pateikti savo duomenis ir papildomą informaciją, tokią kaip pedagoginės, psichologinės tarnybos ar švietimo pagalbos tarnybos pažymą dėl nustatytų specialiųjų ugdymosi poreikių, o jei stojantysis turi

elgesio ir (ar) emocijų sutrikimų – gydytojo psichiatro įvertinimą ir rekomendaciją.

Visi mūsų pašnekovai – mokymo įstaigų atstovai – pataria prieš stojant susitikti su mokyklos ar mokymo centro administracijos darbuotojais, kurie paprastai budi įstaigose stojimo metu. Per susitikimą galima aptarti vaiko gebėjimus, pasirinkti jam tinkančią programą ir sulaukti pagalbos pildant prašymą per LAMABPO sistemą arba kitus stojimo dokumentus. Daugelis mokyklų organizuoja atvirų durų dienas – per jas mokiniai ir jų tėvai gali susipažinti su mokymo sąlygomis ir programomis. Informaciją apie tokius renginius skelbiama mokyklų interneto svetainėje ir mokyklų atstovai labai kviečia pasinaudoti šia galimybe.

Profesinis išsilavinimas negarantuoja darbo vietos

Nors jauni žmonės profesijos sėkmingai mokosi ne vienus metus, tai jiems negarantuoja vietos darbo rinkoje. Vėl SOPA, kuri jau dešimtmetį užsiima neįgaliųjų įdarbinimu, atstovų teigimu, šiuo metu jų tipinis klientas – maždaug 30 metų žmogus, įgijęs kelias specialybes, bet neturintis jokios darbo patirties.

„Labai dažnai žmonės su negalia užsisuka profesinio mokymosi rate ir įgyja ne vieną specialybę, tačiau vis tiek neatranda kelio į darbo rinką, – apgailestauja Jurgita Kuprytė, Vėl SOPA vadovė. – Teko bendrauti su specialiojo ugdymo įstaigos specialistais Olandijoje. Jie vaikams jau nuo 12 metų organizuoja vizitus ir praktikas įmonėse, kad pamatytų tikras darbo vietas, įvertintų aplinkybes ir mokytųsi reikalingų įgūdžių tiesiogiai darbo vietoje. Lietuvoje neįgalūs žmonės išmoka po kelias specialybes, kiek tik valstybė apmoka, net jeigu niekas netiki, kad jis ką nors dirbs. Tėvams tai dažnai patogiu, nes „nors kažką vaikas veikia“.

Anot J. Kuprytės, profesinis mokymas Lietuvoje iš dalies yra atitrūkęs nuo darbo rinkos ir darbdavių poreikių, nes dėl technologinės pažangos profesijos labai pakito. Vis mokoma specialybių, kurioms rinkoje nėra poreikio, pavyzdžiui, vytelių pynėjų ar avalynės taisytojų. Arba mokymo programa neatitinka reikalingų kompetencijų, pavyzdžiui, būsimi leidybos darbuotojai iš esmės mokomi tik bendrojo kompiuterinio raštingumo, bet to tikrai nepakanka, kad įsidarbintum leidykloje. Pernelyg susitelkiama į „profesijos“ mokymą ir nepakankamai ugdomos bendrosios kompetencijos. Pavyzdžiui, floristas turi ne tik mokėti kurti puokštes, bet ir dirbti su kasa, užsakyti medžiagų, nešioti sunkias vazas su gėlėmis. Ypač svarbus gebėjimas savarankiškai priimti sprendimus, kad ir mažus, gebėti atlikti skirtingas užduotis, o to pakankamai nemokoma. Taip pat asmeniui dažnai tiesiog trūksta gyvenimiškų įgūdžių, o šioje srityje svarbus ir šeimos bendradarbiavimas.

„Nesirūpinama perėjimu iš profesinio ugdymo į darbo rinką, kad įgijęs profesiją žmogus iškart galėtų eiti į darbą. Mokykla kartais įsipareigoja organizuoti praktiką verslo įmonėje, tačiau susirasti darbą – jau paties neįgaliojo reikalas, o tai dažnam neveikiama užduotis, – pabrėžia Vėl SOPA vadovė. – Ypač reikalingas dialogas tarp profesinio mokymo įstaigų, potencialių darbdavių ir tėvų bendruomenės. Kokybiškas profesinis mokymas turi labai didelį potencialą.“

Manto rišamos apyrankės puošia šimtus žmonių riešų

Barbora Suisse

Vilniečio Manto, turinčio autizmo spektro sutrikimą, nesėkmingos darbo paieškos virto neįtikėtina istorija. Ketvirtus metus jo iš parašutų virvės („paracord“) rišamos apyrankės ne tik puošia šimtus žmonių riešų, bet ir virto VšĮ SOPA, kuri užsiima neįgaliųjų įdarbinimu, socialiniu verslu ir surenka lėšų pagalbos projektams Manto likimo draugams.

Ramybės garantas – ritualai

Mantas į pokalbį jo darbo vietoje atvyko su mama Aldona. Kol mudvi sveikinomės, jis dingio biuro virtuvėlėje. „Mantui labai svarbūs ritualai. Kiekvieną pirmadienį, atėjęs į SOPA, jis nusivelka striukę ir pirmiausia neskubėdamas užsipliko arbatos. Tada ateina į darbo kabinetą ir visada sėdasi į tą pačią vietą. Net jei tą dieną dirba daugiau žmonių, šitos vietos niekas negali užimti, nes bet koks pokytis Mantą labai suerzina, jis pradeda blaškytis, – pasakoja viena iš SOPA įkūrėjų Aiva Salatkienė. – O jei tą dieną salėje, kur dirbame, vyksta kita veikla, pavyzdžiui, kolegų gimtadienis, jis sunerimsta ir ima klausinėti, kada pradėsime dirbti. Tačiau nuostabu tai, kad kolegos per ketverius metus Manto nėra matę pikto. Savo neigiamas emocijas jis parodo tik artimiausiems žmonėms.“

„Namuose visi daiktai turi būti vietoje. Jis pastebi kiekvieną smulkmeną“, – priduria Manto mama. Tuo metu pasirodęs Mantas Aivai tyliai pasako, kad baigėsi cukrus. Jis išmokęs padėti mamai nudirbti namų ruošos darbus: plauti indus, skusti bulves, ruošti nesudėtingus patiekalus, todėl negalvodamas išplauna biuro virtuvėlėje kolegų paliktus puodelius.

Įsitaisęs savo darbo vietoje Mantas tiesiog atsijungia nuo aplinkos ir nesiblaškydamas ima dirbti. „Aplink orkestras gali groti – jei Mantas įėjo į savo rutiną, jo niekas neišblaškys. Jis dirba tiksliai ir nesustodamas – per dieną pagamina po 6–8

apyrankes. Kiekvienas mazgas idealiai vienodas – lyg būtų ne rankų, o mašinos darbas. Net ir pavargęs nesustoja – iki galo baigia darbą. Visada galiu Mantu pasikliauti, jei turime didesnį užsakymą“, – džiaugiasi Aiva.

Sunkmečio idėja virto socialiniu verslu

Jau penkioliktus veiklos metus skaičiuojančiai VšĮ SOPA 2016-aisiais buvo sunkus etapas. Vienu metu baigėsi visi projektai, o kartu – ir finansavimo šaltiniai. Grėsė veiklos nutrūkimas. Tačiau kelios aktyvios šeimos, įskaitant Manto mamą, labai skatino tęsti veiklą. Tėvams buvo svarbu, kad jų užaugę vaikai rastų savo vietą bendruomenėje, o ne leistų dienas žiūrėdami televizorių.

„Taip sutapo, kad tuo metu labdaros gavome... virvių. Pabandėm rišti mazgus, pinti apyrankes. Daug dirbome su Mantu, kuris pasižymėjo ypatingu kruopštumu. 2016 metų pavasarį šventėme SOPOS veiklos dešimtmetį ir sugalvojome, kad mūsų partneriams bei draugams Mantas galėtų padaryti dovanėlių. Ir visiems labai patiko! Supratom, kad tai galėtų būti potencialus pajamų šaltinis. Jau rudenį prie Manto prisijungė didesnė komanda, ir savo gaminiais pradėjome prekiauti mugėse. Dalis pinigų nuo kiekvieno parduoto gaminio keliauja Mantui, dalis – SOPOS veiklai remti. Viena parduota apyrankė – tai galimybė vienam asmeniui dalyvauti viename „Darbo paieškos laboratorijos“ užsiėmime, kur atskleidžiamos stiprybės bei turimi gebėjimai“, – pasakoja A. Salatkienė.

SOPA bendrąjį kūrėją atkreipia dėmesį, kad apyrankėms rišti naudojama parašutų virvė – labai simboliška žaliava. Iš jos rišamas išgyvenimo apyrankės net kariai naudoja savo misijose – juk išvyniota stipri virvė gali praversti įvairiose kritinėse situacijose: „Mes tai matome kaip išgyvenimo simbolį, kai, atrodo, niekam nereikalingas žmogus gali turėti darbą ir pajamų“.

Dėl vaiko įtraukties mama pakeitė darbą

Mantas nuo gimimo buvo labai jautrus ir irzlus vaikas. Niekada neatsiskirdavo nuo mamos – ir šiandien juodu sieja ypatingas ryšys. Kai Mantui sukako treji metai, tėvai atsakymų pradėjo ieškoti specialistų kabinetuose, Vaiko raidos centre. Čia ir išgirdo diagnozę – autizmo spektro sutrikimas.

Berniukas pradėjo lankyti bendrojo ugdymo mokyklą – tuometę „Versmę“ (dabar – Palaimintojo Teofiliaus Matulionio gimnazija), kuri viena pirmųjų Lietuvoje ėmėsi neįgalių vaikų integracijos. Ikimokyklinio ugdymo pedagogės išsilavinimą turinti Aldona toje pačioje mokykloje įsidarbino mokytojo padėjėja. Ir dirbo visus dvylika metų, kol Mantas baigė mokslus. Tik tada grįžo prie savo pašaukimo – dirba viename iš Vilniaus specialiųjų vaikų darželių.

Mokykloje Mantas mokėsi pagal pritaikytą programą – išmoko skaityti ir rašyti be klaidų. Sunkiau sekėsi su skaičiais. Mama kiekvieną dieną bendravo su pedagogais, ieškojo sprendimų, kad jos vaikas galėtų sėkmingai tęsti mokslus bendrojo ugdymo klasėje. Aldonos, kuri kovoja už savo sūnaus visavertį buvimą visuomenėje, o dabar dar dirba su specialiųjų poreikių vaikais, paklausiau, kas, jos nuomone, svarbiausia ugdant autistiškus vaikus. „Jei vaikas gali, t. y. neturi per didelių elgesio ar sensorinių iššūkių, jis turėtų mokytis bendrojo ugdymo mokykloje. Su sąlyga, kad ir aplinka prisitaikys prie kitokio vaiko poreikių. Bendrojo ugdymo mokykloje vaikas išsiugdo daugiau gyvenimiškų kompetencijų – gebėjimą pasirūpinti savimi, tinkamo bendravimo ir pan., bet su akademiniiais dalykais reikia dirbti individualiai. Ir čia trūksta specialistų, daugiau jų dirba specialiosiose mokyklose“, – paaiškina Aldona.

Nuo vaikystės diegiamas savarankiškumas

Šešerius metus Mantas Vilniaus paslaugų verslo profesinio mokymo centre mokėsi siuvinių gamintojo amato. Tačiau pagal specialybę nepavyko įsidarbinti – netiko darbo tempas,

siuvimo mašinų keliamas triukšmas. Aldona pabrėžia, kad Mantui reikalinga nuolatinė globa, būtina nurodyti, ką turi daryti. Ji iki šiol prisimena, kaip vienos siuvyklos meistrė rėžė: „Aš nesu auklė!“

Tačiau sprendimas atsirado, ir jau ketverius metus Mantas kasdien savarankiškai autobusu važiuoja į VšĮ SOPA biurą. A. Salatkienė pabrėžia, kad tai be galo svarbus įgūdis, nes dažnai net gerokai lengvesnės negalios jaunuoliams tėvai neugdo savarankiškumo. O tai būtina norint įsidarbinti.

„Nuo mokyklos Mantą mokiau gyvenimiškų įgūdžių. Man buvo svarbu, kad jis galėtų pats keliauti viešuoju transportu. Pirmiausia nauju maršrutu visada važiuodavome kartu. Pajutusi, kad jis jau gali pats, įduodavau grafiką ir leisdavau važiuoti su sese, vėliau – ir vieng. Jam tik reikia laiko, kad išmokyti kokio nors įgūdžio, ir tai virstų rutina, – patirtimi dalijasi Aldona. – Taip, man būna labai neramu. Aš pasiitikiu savo sūnumi, o aplinkiniai – ne. Būna visokių nemalonių reakcijų, ypač jei Mantas susierzina ir griebiasi aplinkiniams neįprastų judesių.“ Mama džiaugiasi, kad po daugelio metų įdirbio Mantas gali dieną, kol ji dirba, pabūti vienas. Vaikinas mėgsta žaisti kompiuteriu, žiūri televizorių, dėlioja dėliones. Tačiau būtinai paliekamas tikslus savarankiškų veiklų grafikas, pavyzdžiui, kada ir ką valgyti. Jei parašyta, kad pietūs – 13 valandą, Mantas iki to laiko net likus penkioms minutėms maisto nelies.

Šeimoje ugdoma tolerancija

Laisvalaikiu Mantas su mama vaikšto į koncertus ir spektaklius. Jei galėtų, eitų kiekvieną dieną. Taip pat labai mėgsta keliauti su šeima. Ypač skristi lėktuvu. Paklaustas pasako tikslias datas, kada lankėsi Ispanijoje, Italijoje ir Kretos saloje. Aldona pastebi, kad Mantas turi unikalią atmintį datoms, skaičiams – gali pasakyti, kokia savaitės diena buvo, pavyzdžiui, 1987-ųjų liepos 1 d. Aldona svajoja, kad išėjusi į pensiją kartu su Mantu užsiims rankdarbiais, pavyzdžiui, simegrafija (siuvinėjimu ant popieriaus). Mantas visada buvo vienišius. Mokykloje turėjo vos vieną draugą, nes pats nerodo iniciatyvos bendrauti. Geriausia draugė buvo jaunesnė sesuo, nors ji ir sulaukdavo aplinkinių vaikų patyčių dėl brolio kitoniškumo. „Kartais man atrodo, kad būtent „sveikąją“ visuomenę reikia gydyti. Kas turi dėtis žmogaus galvoje, kai jis autobuse persėda į kitą vietą, jeigu šalia pamato neįgalų vaiką? Gal kita karta bus žmoniškesnė. Tolerancija turi būti ugdoma šeimoje. Mes nuo vaikystės dukrą mokėme pagarbos kitokiam žmogui. Daug kalbėjome apie broį ir visuomenės elgesį. Ir išauginome gerą, mylintį žmogų“, – pabrėžia Manto mama.

Aldona net susigraudina: „Manau, Dievulis išbandymus duoda tik stipriausiems žmonėms. Mes visą gyvenimą Mantukui ieškojome vietos po saule. Ir taip džiaugiamės, kad radom. Šiandien jo darbai puošia tiek žmonių!“

Manto paklausiau, ar jis norėtų kiekvieną dieną eiti į darbą, ne tik pirmadieniais. Nusišypsojęs jis linktelė. A. Salatkienė pabrėžė, kad visa „SOPA“ komanda dirbs tol, kol pavyks šį Manto norą įgyvendinti.

Manto gamintų aksesuarų iš parašutų virvės galite įsigyti interneto svetainėje www.sharethelight.lt

Tai gali būti prasmingas papuošalas Jums, miela staigmena draugui ar net verslo dovana!

Kibernetinio saugumo srityje autizmo bruožai – ne trūkumas, o pranašumas

Barbora Suisse

Užsienio šalyse autizmo spektro sutrikimų turintys žmonės dėl unikalių gebėjimų darbuojasi žvalgybos analitikos, kibernetinio saugumo srityse ir yra nepaprastai vertinami. Pirmą kartą Lietuvoje dešimties vyresnių nei 16 metų autistiškų asmenų grupė išbandė save kibernetinio saugumo mokymuose, kuriuos surengė Lietuvos autizmo asociacija „Lietaus vaikai“ ir kibernetinio saugumo konsultacijas bei paslaugas teikianti bendrovė „TeraSky Baltic“. Programos vykdytojų teigimu, rezultatai pranoko lūkesčius – mokymų programa bus tęsiama 2020-aisiais bei ieškoma galimybių įdarbinti šiuos asmenis.

Išskirtiniai gebėjimai

Pasak trijų dienų mokymus vedusio bendrovės „TeraSky Baltic“ kibernetinio saugumo eksperto Giedriaus Meškauskos, mokymų dalyvių atliktos užduotys jį maloniai nustebino: „Net patyrę IT profesionalai dažnai iškart nepastebi visų smulkmenų, kai ką praleidžia, o autistiški asmenys itin greitai vizualiai „nuskaito informaciją“ iki mažiausių smulkmenų, per neįtikėtinai trumpą laiką sudėlioja viską taip, kaip reikia. Pavyzdžiui, vykstant kibernetinei atakai, jie akimirksniu identifikavo atsiųstą kenkėjišką elektroninį laišką, kurio siuntėjo adresas imituoja realų (angl. *Spoofed email sender*). Adresas identiškas kaip ir tikrojo, tik jis yra atsiųstas iš kito serverio, todėl sistema jį atvaizduoja ne vardu ir pavarde, o tiesiog rodo visą elektroninio pašto adresą. Paprastas žmogus tokią smulkmeną praleidžia ir susimauna. Mokymų dalyviai šią smulkmeną pastebėjo iš karto ir nesuprato, kaip to galima nepastebėti, – juk tai akivaizdu. Ne mažiau stebino ir dalyvių analitiniai gebėjimai: studijuodami kenkėjiškas programas, su kuriomis susidūrė pirmą kartą, jie sugebėjo padaryti išvadas ir apibendrinimus, kuriais galėtų didžiuotis ir didelę tokio darbo patirtį turintys profesionalai“, – pasakoja G. Meškauskas.

Rėmėsi Izraelio patirtimi

„TeraSky Baltic“ specialistų projektui įkvėpė partneriai iš Izraelio: „Ten autistiškiems asmenims sudarytos sąlygos išnaudoti savo neeilinius gebėjimus, pavyzdžiui, topografinėje žvalgyboje. Jaunuoliai nuo šešiolikos metų kviečiami į specialius būrius Izraelio kariuomenėje, kur turi galimybę mokytis ir kibernetinio saugumo.“ Izraelio švietimo sistema didžiausią dėmesį skiria asmenų gebėjimų ugdymui, o tai labai aktualu dirbant su autistiškais asmenimis. „Kuo šis požiūris skiriasi nuo lietuviško? Ten tėvai korepetitorius samdo toms vaiko sritims stiprinti, kurios ir taip yra stipriausios. O mes samdome dalykams, kurie jam sekasi prasčiau. Raktas į autistiškų asmenų laimę yra jų pomėgis,

interesas ir aistra jam. Tai gali būti raktas į jo gyvenimo sėkmę. Kai jie ką nors labai mėgsta, motyvacija išmokti yra labai stipri“, – įspūdiškai dalijosi G. Meškauskas.

Kaip mokymų platforma panaudota kibernetinių išpuolių emuliacinė pratybų erdvė „CyberGym“: „Mokymų metu savo jėgas žmonės išbandė ne simulatoriuje, o realybėje – turėdami gyvą tinklą su gyvomis atakomis, realia užduotimi, o ne simuliacija. Pasisodinę juos ir dėstydami skaidres, mes negalėtume atrakinti potencialo. Grubiai tariant, įmetėme žmones į vandenį, o jie įrodė, kad moka puikiai plaukti. Jeigu per darbo pokalbį paklaustume, ar jie moka plaukti, greičiausiai arba nesulauktume atsakymo, arba žmogus savimi nepasitiktų.“

Neišnaudojos darbdavių galimybes

G. Meškauskas pabrėžė, kad tokių motyvuotų mokinių seniai neturėjo: „Paprastai žmonės linkę praleisti dalykus, kurie jiems atrodo nereikšmingi, greitai pavargsta nuo rutinos, o šiuo atveju nieko tokio nebuvo. Vieni abai pastabūs, kiti turi puikius analitinius gebėjimus, tačiau jie visi dirba labai tiksliai, susikoncentravę, nebando pasilengvinti užduočių.“

„Siekime padėti išgryninti funkcijas, kurias darbo aplinkoje galėtų atlikti šie žmonės. Mano asmeninė patirtis rodo, kad autistiškiems asmenims svarbus užduočių aiškumas. Taip pat jiems nėra svetimas šabloninis darbas – jie daug atsakingiau jį atlieka, jiems jis nėra nuobodus. Šiems žmonėms kils problemų, kai jie neturės darbo arba darbas bus, pavyzdžiui, kūrybinis. Kūrybinį darbą jiems reikia paversti struktūruota užduotimi“, – pasakoja G. Meškauskas.

Projekto metu organizatoriai galės pasidalyti asmenine patirtimi su Lietuvos darbdaviais: „Jeigu programavimo srityje neurotipinis klaidas tikrinantis žmogus iš 500 variantų rastų tik 5 teisingus, toks darbas jam keltų diskomfortą, jis labai greitai taptų nepatenkintas. O autistiškas asmuo – ne. Tikiu, kad visos bendrovės savo veikloje gali rasti tokių sričių, kuriose gausu šabloninių užduočių, ir pritaikyti darbo vietą.“

Jeigu manote, kad Jums ar Jūsų vaikui (vyresniam nei 16 m.) aktuali ši programa ir jis turi stiprias bazines IT žinias, susisiekite el. p. barbora.s@lietausvaikai.lt

2020-ųjų balandžio numeryje skaitykite:

AUTISTIŠKŲ VAIKŲ BROLIAI IR SESĖS – NUO DRAUGYSTĖS IKI KONKURENCIJOS DĖL TĖVŲ DĖMESIO

ŠEIMOS MEDIACIJOS SPECIALISTĖS ĮŽVALGOS: NEĮGALŪS VAIKAI SKYRYBŲ KONTEKSTE

SENSORINIS KLASĖS APLINKOS AUDITAS: KAS GALI TRIKDYTI AUTISTIŠKĄ VAIKĄ?

Norite įsigyti asmeninę spausdintą žurnalo kopiją?

Elektroninė žurnalo versija yra prieinama ir nemokama visiems. Dėl ribotų finansinių galimybių negalime užtikrinti, kad kiekvienas norintis gautų ir asmeninę spausdintą kopiją. Tam reikalinga bent simbolinė Jūsų parama. Susisiekite su mumis el. paštu prenumerata@lietausvaikai.lt

Norite reklamuotis žurnale?

Kviečiame paskelbti apie savo veiklą / produktus autizmo bendruomenei ir taip paremti Lietuvos autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ žurnalo projektą. Tai gali būti tiek reklaminis maketas, tiek straipsnis. Dėl kainų ir sąlygų kreipkitės el. paštu barbora.s@lietausvaikai.lt

Norite paremti žurnalo leidybą?

Kviečiame pervesti norimą sumą į projekto sąskaitą. Kiekvienas Jūsų paaukotas euras mums yra svarbus – taip galėsime sukurti daugiau turinio ir padidinti išspausdintų numerių kiekį.

Gavėjas: LAA Lietaus vaikai

Sąskaitos Nr. LT88 7300 0101 4302 1286

Swedbank, AB

Mokėjimo paskirtis: Parama žurnalui

Norite tapti Lietuvos autizmo asociacijos nariu?

Apsilankykite mūsų interneto svetainėje www.lietausvaikai.lt ir užpildykite joje esantį prašymą tapti nariu. Jūsų laukia draugiška ir aktyvi bendruomenė, vienijanti virš 300 narių – tiek tėvų, tiek specialistų, pasklidusių po visą Lietuvą.

lietaus vaikai
Lietuvos autizmo
asociacija

AUGI MAS

VADOVAS

SPECIALISTAMS IR TĖVAMS,
KURIE SPRENDŽIA AUTIZMO
IR BRENDIMO KLAUSIMUS

SOCIALINIS PAPASAKOJIMAS
„MAN PRASIDĖS MĖNESINĖS“

PRIVAČIOS VIETOS

VIEŠOS VIETOS

ŽMONIŲ KATEGORIJOS

ŠEIMOS

DRAUGAI

PILNADARAI

AUTORITETAI

SVERIMI

Medžiaga sukurta Latvijas Autisma apvienība

Project Train the Trainers - Education for Social and Vocational Inclusion of Individuals with Autism Spectrum Disorders (ASD), iš dalies finansuojamas ES programos „Erasmus+“

Erasmus+

Paremkite Lietuvos autizmo asociaciją „Lietaus vaikai“ įsigydami unikalią leidinį apie lytinį ugdymą:

„AUGIMAS: VADOVAS
SPECIALISTAMS IR TĖVAMS,
KURIE SPRENDŽIA AUTIZMO
IR BRENDIMO KLAUSIMUS“

12,99 EUR

✓ LEIDINĮ RASITE INTERNETINĖJE
PARDUOTUVĖJE DROZTUKAS.LT